

UiO • **Det juridiske fakultet**

Rettspraksis anvendelse av aktsomhetskravet i straffeloven § 239

Forholdet mellom høyesterettspraksis og underrettspraksis, og deres håndtering av lovens ordlyd.

Kandidatnummer: 722

Leveringsfrist: 25.04.2014

Antall ord: 17019

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Presentasjon av oppgavens tema.....	1
1.2	Legislative hensyn	2
1.3	Avgrensning.....	4
1.4	Den videre fremstilling	5
2	STRAFFELOVEN § 239	7
2.1	Innledning	7
2.2	Det objektive gjerningsinnhold.....	7
2.2.1	Hva vil det si å ”forvolde” en annens død?	7
2.2.2	Medvirkning	8
2.2.3	Forsøk	9
2.3	Uaktsomhetskravet i § 239	9
2.3.1	Uaktsomhet som skyldkrav	9
2.3.2	Uaktsomhetsbegrepet.....	10
2.3.3	Bevisst og ubevisst uaktsomhet.....	11
2.3.4	Simpel og grov uaktsomhet	12
2.3.5	Påregnelig årsakssammenheng.....	14
3	HØYESTERETTS PRAKTISERING AV AKTSOMHETSNORMEN I § 239	16
3.1	Innledning	16
3.2	Historikk	16
3.2.1	Rettstilstanden før 1988.....	16
3.2.2	Lovendringen i 1988.....	20
3.2.3	Rettstilstanden etter 1988	21
3.2.4	Lovendringen i 2001	24
3.3	Forholdet mellom lovgiver og rettsannvender	25

3.4	Analyse av dommer etter lovendringen i 2001	26
3.4.1	Rt 2002 s. 190	26
3.4.2	Rt 2002 s. 1139	27
3.4.3	Rt 2009 s. 299	28
3.4.4	Oppsummering	28
4	LEKDOMMERNES PÅVIRKNING VED LAGMANNSRETTENS	
	ANVENDELSE AV AKTSOMHETSNORMEN I § 239	30
4.1	Innledning	30
4.2	Lekmannsprinsippet	30
4.2.1	Hvorfor deltar lekdommere?	31
4.2.2	Problemstillinger knyttet til strl. § 239	33
4.3	Samsvarer Høyesteretts og lagmannsrettens praksis ved uaktsomhetsvurderingen? ..	34
4.3.1	Analyse av Høyesterettsavgjørelser	34
4.3.2	Resonnering	47
4.4	Dissens mellom fagdommer og meddommer?	48
4.4.1	Analyse av lagmannsrettens frifinnende dommer	48
4.4.2	Oppsummering	52
4.4.3	Resonnering	52
5	FREMTIDIG UTVIKLING AV BESTEMMELSEN	55
5.1	Ordlyden i loven av 2005	55
5.2	Rettspolitiske vurderinger	55
	LITTERATURLISTE	61

1 Innledning

1.1 Presentasjon av oppgavens tema

Oppgaven vil bli konsentrert rundt straffeloven § 239, som omhandler uaktsomt drap. Bestemmelsen tar for seg de handlingene hvor en gjerningsmann ikke hadde til hensikt å drepe. Den tar for seg de skjødesløse, tankeløse og de uoppmerksomme handlingene som fører til de mest skjebnesvangre konsekvensene. Ikke minst tar den for seg alle de tragiske og ofte uforutsette trafikkulykkene, som en hver person plutselig kan befinne seg i. Et viktig spørsmål, som oppgaven skal se nærmere på, er hvor mye som skal til for å straffe en slik handling etter § 239. Med andre ord hvor strengt er aktsomhetskravet i den nevnte bestemmelsen, og hvor strengt blir den egentlig praktisert av domstolene. Hvilket leder til spørsmålet om hva som skal til før en kan bli dømt som drapsmann.

I straffelovens motiver er det uttalt: *”man utsetter seg lett for urettferdighet, når man med loven i hånd vil gjennomføre den fordring at alle mennesker i alle tilfelle, i alle legems- og sinnstilstander skal vise den omtanke og omsikt, som i og for seg kan oppstilles som en ønskelig norm”*.¹ (min uthv.)

Motivene fremhever at det er grunn til å være forsiktig med å straffe for uaktsomhet da dette raskt kan lede til urettferdighet. Vi lever i et samfunn med svært mange utfordringer. Urbanisering, ny teknologi og ikke minst den store motoriseringen av samfunnet har ført til at antall dødsfall, grunnet uaktsomhet, har betraktelig økt det siste århundret og er fortsatt stigende. Ulykkene oppstår overalt; innen helsevesenet, innen arbeidslivet, ved behandling av skytevåpen, sprengstoff, ild med mer. Dødsfall ved veitrafikkulykker er de dominerende domfellelsene for uaktsomt drap, og det er da ofte tale om svært uheldige ulykker som det kan virke urettferdig å straffe for.

¹ SKM 1896 s. 62

En undersøkelse av Johs Andenæs og Ragnar Hauge på 1960 tallet om uaktsomt drap i de nordiske land², avdekket at Norge i betydelige mindre grad domfelte for uaktsomt drap, i motsetning til Sverige, Danmark og Finland. Undersøkelsen konstaterte at det i Norge krevdes en betydelig mer graverende uaktsomhet for domfellelse. Dette gjaldt både trafikkulykker og for andre typer uaktsomt drap. Det interessante her, var at Norge på denne tiden var det eneste land i Norden som behandlet slike saker med en lagrette. Lagrette er den norske betegnelsen på en jury som avgjør skyldspørsmålet i straffesaker som går for lagmannsretten. Dommerne i lagretten blir kalt lekdommere og består av ”vanlige borgere” som ikke er juridisk utdannet fagdommere. Det ble av flere teoretikere antatt at lagrettens motvilje for å sette forbryterstempelet på ”den vanlige mannen i gata”, kunne ha vært en medvirkende årsak bak de få domfellelsene.³ I oppgavens andre tema vil jeg se om det fortsatt kan påvises en forskjell mellom fagdommerne og de ”ikke faglærte” dommerne i deres vurdering av om aktsomhetsnormen i § 239 er overtrådt. Lagrette er kun aktuelt ved forbrytelser der strafferammen ligger over seks år.⁴ Det vil således ikke bli aktuelt i saker etter § 239 der den maksimale strafferammen ikke overstiger denne. I Norge har vi dog et utbredt lekmannsprinsipp. I tillegg til deltagelse av lekdommere i lagrette, er de også representert som ”meddommere” i dommerpanelet hos tingretten og lagmannsretten. Sammensetningen blir kalt meddomsrett, og her skal meddommere sammen med fagdommere avgjøre skyld- og straffespørsmål i straffesaker. Annerledes er det i Høyesterett hvor deltagelsen av lekdommere er ikke eksisterende. Det blir dermed interessant å se hvorvidt innslaget av lekdommere i underinstansen gjør at § 239 blir håndtert annerledes her enn av Høyesterett.

1.2 Legislative hensyn

Straffeloven § 239 retter seg mot den ”som ved uaktsomhet forvolder en annens død”. Bestemmelsen ilegger straffeansvar for uforsettlig handlinger og utgjør dermed et sentralt

² Andenæs (1996) s. 295- 296

³ I.c.

⁴ Straffeprosessloven § 352

unntak fra det alminnelige ansvarsgrunnlaget forsett. Det at en handling er gjort med forsett innebærer at man anser muligheten for skade som sikker, eller som overveiende sannsynlig, og likevel velger å gjennomføre handlingen.⁵ En taler da om at handlingen er gjort med viten og vilje. Det er naturlig at forsett er hovedskyldkravet for straffeansvar ved overtredelser av straffeloven, da det er de onde hensiktene det er meningen å straffe. Følgelig kan en stille spørsmål ved rimeligheten av å straffe den uaktsomme personen, når hans hensikter ikke har vært å gjøre skade, men at hans handlinger heller har forekommet av rene distraksjoner eller feilberegninger. Svaret kan søkes i formålet bak vår strafferettspleie. Da man tidligere straffet med den hensikt å gjengjelde en krenkelse, er det klart rådende formålet med straffen i våre dager, å hindre fremtidige uønskede handlinger. Det tales dermed om prevensjon.⁶

Allmennprevensjon er et viktig hensyn bak de fleste av straffelovens sanksjoner, og er det dominerende hensynet bak § 239.⁷ Den grunnleggende tanke er at allmennheten skal bli avskrekket fra å begå lovbrudd ved å bli minnet om hvilke følger de kan utsettes for ved lovbruddet. Ved å ilegge straff for uaktsomme handlinger vil man dermed prøve å oppnå større aktsomhet på områder der behovet er særdeles framtrædende. Virkningen er dog bare oppnådd i den utstrekning borgerne på grunn av dette budskap avholder seg fra de forbudte handlingene.⁸

En rapport fra statens vegvesen fra 2012,⁹ viser at det fra 2003 i gjennomsnitt har vært rundt 200 årlige dødsulykker i trafikken. I 2010 omkom det 210 mennesker i trafikken, som tilsvarte 4,2 per 100 000 innbyggere. Til sammenligning omkom det 270 mennesker i trafikkulykker på svenske veier dette året, noe som tilsvarer 2,9 per 100 000 innbyggere.¹⁰

⁵ Rettsdata strl. § 40, note 389 av Matningsdal, Magnus.

⁶ Ot.prp. nr.90 (2003-2004) s. 77

⁷ Ot prp nr 46 (2000–2001) s 67

⁸ Andenæs (2004) s. 81

⁹ Rapport av Statens vegvesen (2012) - Dybdeanalyse av dødsulykker, nr. 196

¹⁰ Analys av trafiksäkerhetsutvecklingen (2010) s. 4

Dermed omkom 48 prosent flere av innbyggerne i trafikkulykker i Norge enn i Sverige,¹¹ dette til tross for at landenes lovgivning benytter det samme aktsomhetskravet.¹² Ulykkene er således mange selv om sanksjonene på dette området er strenge. Ved de fleste former for uaktsom kjøring beror det imidlertid på tilfeldigheter om det voldes skade, og i tilfelle hvor alvorlig skaden blir. Ut i fra statistikken er det dermed naturlig å fremheve muligheten for at faren for dødsulykker ikke er en fremtredende tanke hos de fleste sjåfører ved overtredelser av trafikkreglene. Likevel vil bekymringen av å bli oppdaget ved trafikkovertrедelser være til stede hos de fleste. Sanksjonene på veitrafikken sitt område vil dermed ha en allmennpreventivt virkning. Hvor allmennpreventivt bestemmelsen i § 239 virker alene, sett opp i mot de mange sanksjonene i veitrafikkloven, kan en imidlertid sette spørsmålstegn ved. Utover trafikkulykkene kan vi tenke oss at § 239 har en større allmennpreventiv effekt.

1.3 Avgrensning

Bestemmelsen i straffeloven § 239 favner vidt. Den gjelder alle uaktsomme handlinger, jfr. dens ordlyd; ”den som uaktsomt ved bruk av våpen, ved motorvogn eller på annen måte forvolder en annens død”. Det finnes følgelig flere særlovbestemmelser i straffeloven og i annen spesiallovgivning som gir straff for uaktsomme handlinger, som også kan havne under vår straffebestemmelse. Noen eksempler er veitrafikkloven, legemiddeloven, arbeidsmiljøloven og uforsiktig omgang med skytevåpen/sprengstoff, jfr. straffeloven § 252. Det som skiller disse bestemmelsen fra § 239 er imidlertid dødsfølgen. Ved slike skadefølger vil særlovgivningen som oftest bare bli påberopt som et sekundært rettsgrunnlag. Når det gjelder veitrafikkloven har rettshåndhever imidlertid brukt veitrafikkloven § 3, om aktsom bilkjøring, ved siden av straffeloven § 239. Justisdepartement har uttalt følgende om forholdet mellom dem:

¹¹ Svensk författningssamling 1962:700 kap. 3 § 7.

”vegtrafikkloven og straffeloven rammer ulike forhold ved den uaktsomme kjøringen. Hvis det dreier seg om kjøring som innebærer overtredelse av aktsomhetsnormen i vegtrafikkloven § 3, vil dette være et annet forhold enn den påføringen av skade eller død som kjøringen samtidig måtte ha medført. Vegtrafikkloven og straffeloven vil således kunne brukes ved siden av hverandre”.¹³

Oppgaven vil imidlertid bli avgrenset mot særlovgivningen som her omtalt. Veitrafikkloven vil naturlig bli nevnt, men dette bare til sammenligning.

Som i de fleste andre straffebud er det i tillegg til en atferdsnorm, utformet en straffetrussel i § 239, jfr. bestemmelsens ordlyd: ”straffes med fengsel inntil 3 år eller under særdeles skjerpene omstendigheter inntil 6 år. Under særdeles formidlende omstendigheter kan bøter anvendes”. Utover dette vil imidlertid ikke oppgaven berøre temaet straffeutmåling. Det kunne dog vært interessant å se hvilken praksis som foreligger ved utmåling av straff ved uaktsomt drap, men oppgavens begrensede omfang tilsier at dette ikke blir mulig.

I oppgavens kapittel 4 vil jeg avgrense mot tingrettsdommer ved vurderingen av lekdomernes påvirkning av underrettens avgjørelser i § 239. Med tanke på oppgavens begrensede omfang, vil jeg i stede prioritere et større antall Høyesteretts- og lagmannsrettsdommer, ved sammenligningen av deres praksis.

1.4 Den videre fremstilling

Oppgaven er delt opp i fire deler med fire hovedtemaer. I første del (kap. 2) vil jeg gi leseren en teoretisk framstilling av lovens bestemmelse om uaktsomt drap i § 239. Jeg skal gå igjennom vilkårene for domfellelse samt gi en grundig redegjørelse på hva som ligger i kravet til aktsomhet. I kapittel 3 vil jeg gi en fremstilling av Høyesteretts anvendelse av aktsomhetskravet i § 239. Først ved å vise til historikk deretter til nyere rettspraksis. I ka-

¹³ Innst.O.nr. 95 (1987-1988) s. 3

pittel 4 skal jeg sammenligne Høyesteretts og lagmannsrettens anvendelse av aktsomhetskravet, samt gjøre en sammenligning av fagdommerne og meddommernes håndtering av den. Endelig vil jeg i del 4 (kap. 5) vurdere behovet for en ny rettstilstand ved domfellelse for uaktsomt drap.

2 Straffeloven § 239

2.1 Innledning

Det rettslige grunnlaget for oppgavens drøftinger er § 239 i den Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven) av 22 mai 1902 (heretter forkortet strl.). Straffebudet i § 239 er uaktsomt drap, jfr. bestemmelsens ordlyd: ”Den som uaktsomt ved bruk av våpen, ved motorvogn eller på annen måte forvolder en annens død...”. Nedenfor vil jeg redegjøre ytterligere rundt straffebudets innhold, før jeg i de senere kapitler vil vise hvordan bestemmelsen blir anvendt i praksis.

2.2 Det objektive gjerningsinnhold

Den straffbare handlingen i strl. § 239 er beskrevet som ”forvoldelse av en annens død”. Forutsetningen for at man kan bli dømt etter denne bestemmelsen er følgelig at handlingen har ført til en persons død. Er en person kun blitt skadet under handlingen kan man ikke benytte seg av denne aktuelle bestemmelsen, men må bruke strl. § 238 (legemsbeskadigelse). Lovens ordlyd sikter dertil til ”en annens” død. Med en ”annen” menes her et annet fysisk levende menneske. Dyr omfattes således ikke av gjerningsbeskrivelsen og heller ikke et forsøk på selvmord. Forsøk på selvmord vil imidlertid bare kunne blitt aktuell etter § 233 (forsettlig drap), noe jeg vil komme tilbake til. Det siste kriteriet som ligger i den objektive gjerningsbeskrivelsen er ”forvoldelse”.

2.2.1 Hva vil det si å ”forvolde” en annens død?

Magnus Matningsdal har i forbindelse med strl. § 233 uttalt; ”forvolde innebærer at det må være årsakssammenheng mellom handlingen og døden”.¹⁴ Det vil si at en persons uaktsomme handling må være den direkte årsak til vedkommendes død. Det er i prinsippet uten betydning hvordan og med hvilke midler dette skjer, jfr. ordlyden i § 239 ”eller på en

¹⁴ Rettsdata strl. § 233 note 1940 av Matningsdal, Magnus.

annen måte”. Drapet kan for eksempel skje der gjerningsmannen har en aktiv rolle som psykisk påvirkning eller motsatt ved ren unnlatelse. Ved uaktsom død som er forvoldt gjennom unnlatelse, vil man ha med et uegentlig unnlatelsesdelikt å gjøre. Hvilket betyr at vedkommende ved unnlatelse av å avverge et dødsfall har brutt en konkret handleplikt i den gitte situasjonen, hvor man finner det tilnærmet like straffverdig å unnlate å handle som å begå den aktive handlingen.

2.2.2 Medvirkning

Til forskjell fra strl. § 233 finnes det ingen særskilt medvirkningstillegg i strl. § 239. Man kan dermed spørre seg om det ligger noen realitet i denne forskjellen, slik at medvirkning ikke skal straffes etter strl. § 239. Straffeloven har aldri inneholdt noen generell regel om når medvirkning er straffbart, i motsetning til de fleste fremmedes land straffelover. Spørsmålet om straffansvar for medvirkning må derfor løses ved å tolke det enkelte straffebud. Er ikke medvirkning nevnt i bestemmelsen må det tas stilling til om gjerningsbeskrivelsen er formulert så vidt at det er naturlig at bistandshandlingen også rammes.¹⁵

Det oppstod tidlig en diskusjon på hvorvidt ordet forvolde i § 239 skulle tolkes slik at det også omfattet de medvirkende handlinger. En prinsippavgjørelse fra 1963 (RT 1963 s. 612) besvarte imidlertid dette spørsmålet. Avgjørelsen gjaldt for øvrig § 237 om uaktsom legemsbeskadigelse, men gjerningsbeskrivelsen i de to straffebud er helt parallelle. Tiltalte i saken hadde overlatt kjøringen av sin bil til en annen, som ikke disponerte førerkort. Sjøføren kjørte på en fotgjenger som kom til skade. Spørsmålet var om tiltalte måtte frifinnes for medvirkning til drap, da bestemmelsen ikke uttrykkelig nevnte medvirkning ved siden av forvoldelse, til forskjell fra bestemmelsene om forsettlig legemsbeskadigelse og drap. Førstvoterende utalte i dommen: ”Med hensyn til tolkningen av § 237 paa dette punkt forekommer det mig lite tvilsomt at efter naturlig sproglig forstaalese omfatter ordet forvolde enhver som setter årsaksmomentet for vedkommende rettstridige resultat”. Han forklarte

¹⁵ Andenæs (2008) s. 117

videre at ”dette gjelder uten hensyn til om den handlende naturlig ville benevnes som gjerningsmann eller medvirkende. Han har i begge tilfelle forvoldt resultatet og omfattes av lovbudets ord”.¹⁶ Medvirkningsansvaret ble stadfestet, og dommen ble siden et prejudikat for senere tolkning av §§ 237 og 239.

2.2.3 Forsøk

Etter straffeloven § 49 kan man dømmes for forsøk. Med forsøk menes en handling som er påbegynt, men hvor resultatet ikke har inntrådt. Ved de uaktsomme handlingene vil det ikke være mulig å bli ilagt straff for forsøk. Det følger av forsøksdefinisjonen i straffeloven § 49; ”foretaget handling hvorved dens utførsel tilsigtedes paabegynt”, at det er et krav om fullbyrdelsesforsett. Fullbyrdelsesforsett vil si at gjerningspersonen har ment å fullbyrde forbrytelsen. Forsettlig drap rammes som tidligere nevnt ikke av strl. § 239, men etter strl. § 233.

2.3 Uaktsomhetskravet i § 239

2.3.1 Uaktsomhet som skyldkrav

Et vilkår for å kunne ilegge straff, i tillegg til den objektive overtredelse av straffebudet, er at den handlede har utvist skyld. En må kunne bebreide gjerningsmannen at han opptrådte slik han gjorde for å kunne dømme ham for gjerningen. Hovedskyldkravet i strafferetten er som tidligere nevnt forsett, jfr. straffeloven § 40. Bestemmelsen oppstiller imidlertid et unntak fra kravet om at man må ha utvist forsett for å kunne straffes etter et straffebud i straffeloven. Unntaket gjelder hvis det uttrykkelig er bestemt eller utvetydig forutsatt at også den uaktsomme handlingen rammes. Eksempler på lovbestemmelser hvor uaktsomheten er uttrykkelig uttalt er strl. §§ 237-239 om uaktsom legemsbeskadigelse og uaktsomt

¹⁶ RT-1936-612, s. 613

drap. Eksempler på at det utvetydig er forutsatt er strl. § 352 første ledd nr. 1-2 og 4-5, hvor uttrykk som ”uforsiktig”, ”uvorren” og ”forsvømmelse” viser til et aktsomhetskrav.

Kriminalisering av uaktsomme handlinger er forbundet med det store behovet vi har for å verne ulike interesser i samfunnet. Det finnes mange potensielle faresituasjoner som krever en persons særlige aktsomhet, for å unngå at farene realiserer seg. En jeger som er ute å jakter har for eksempel et stort ansvar vedrørende bruk og behandling av geværet. En lege må være ekstra forsiktig når han skal utføre en vanskelig operasjon. Likeledes må enhver som setter seg bak rattet være oppmerksom og årvåken når man skal ut å kjøre i trafikken. Ekstra oppmerksom må en være hvis føret eller værforhold tilsier det. Hvor strenge krav man har til den vanlige borgers aktsomhet varierer etter hvilket straffebud som gjelder, hvilket samfunnsområde man befinner seg på og på de ytre omstendigheter som råder i den gitte situasjon. Ved å ilegge straff for uaktsomme handlinger vil man preventivt få den enkelte til å ta forhåndsregler og ellers opptre med forsiktighet før de begir seg ut i potensielle farlige situasjoner.

Ikke enhver form for uaktsomhet er straffbart. Dersom avviket fra normen for forsvarlig atferd er ubetydelig, vil det som oftest ikke være grunnlag for straffansvar.¹⁷

2.3.2 Uaktsomhetsbegrepet

Uaktsomhet er ikke definert i § 239 ei heller i noen av de andre lovbestemmelsene i vår gjeldende straffelov. Det er likevel blitt utviklet en rettslig norm om hva uaktsomhet innebærer, utarbeidet gjennom juridisk teori, rettspraksis og forarbeider.

Uaktsomhet betegnes som et avvik fra det som regnes som aktsom opptreden. Det å være aktsom innebærer å til enhver tid handle så hensynsfullt og forsvarlig som en situasjonen krever. Uaktsomhetsansvaret er dermed en form for objektiv skyld, hvor den handlede har

¹⁷ Ot.prp. nr.90 (2003-2004) s. 427

opptrådt i strid med det en vanlig kyndig og omtenkksom person ville ha gjort i en tilsvarende situasjon.¹⁸ Uaktsomheten må ses i sammenheng med en allmenn norm for riktig oppførelsen, slik at lovbrøtters egen oppfatning av om handlingen var forsvarlig ikke vil være avgjørende. Justisdepartementet har imidlertid uttalt at det også må tas hensyn til gjerningspersonens egne forutsetninger, særlig dersom handlingen ikke forutsetter særlige kvalifikasjoner.¹⁹ Dette viser at aktsomhetsbedømmelsen også har et subjektivt tilsnitt. En gjerningsmann som har gjort så godt han kunne ut i fra sine forutsetninger må således bli straff-fri.

Uaktsomheten må dekke alle elementer (handlinger og følger av handlinger) i den objektive gjerningsbeskrivelsen, hvilket kalles dekningsprinsippet. Dømmelse etter § 239 beting-er dermed at vedkommende har vært uaktsom ved både forvoldelsen og dødsfølgen. Høyesterett har i blant annet Rt 2009 s. 299 formulert kravet slik: ”det må kunne konstateres at gjerningspersonen burde ha forstått at dødsfølgen kunne inntre, og derfor kan bebreides for at han handlet som han gjorde”. Det er prinsipielt på dette punktet at strl. § 239 skiller seg fra veitrafikkloven § 3, ved spørsmål om uaktsomhet i trafikken. Høyesterett har ved flere anledninger stadfestet at det etter veitrafikkloven § 3 er tilstrekkelig at den utviste uakt-somhet dekker en farefremkallelse, mens uaktsomheten etter strl. § 239 må referere seg til dødsfølgen.²⁰

2.3.3 Bevisst og ubevisst uaktsomhet

Det som skaper de største vansker ved tolkningen av § 239 er hva man skal legge i uttrykket uaktsomhet. I teorien har man prøvd å gi en viss veiledning ved å sonde mellom to for-skjellige former for uaktsomhet, bevisst og ubevisst uaktsomhet. Man taler om bevisst uaktsomhet når skadevolderen er klar over at handlingen innebærer en fare, men velger

¹⁸ Andenæs (2004) s. 243

¹⁹ Ot.prp. nr.90 (2003-2004) s. 427

²⁰ RT 2001 s. 890

likevel å gjennomføre den.²¹ Det kreves imidlertid ikke at skadevolder er klar over at handlingen rettslig sett kan karakteriseres som uaktsom. Med ubevisst uaktsomhet menes når gjerningsmannen ikke har ofret skademuligheten en tanke.²² Man kan for eksempel tenke seg en sjåfør som har vent til seg den store farten på motorveien, og som ikke enser at han kjører tilsvarende når han kommer over i en 60 sone vei. Faremulighetene er ikke i hans tanker i dette tilfelle. Psykologisk sett er de to tilfellene meget forskjellige, da den bevisste uaktsomme opptrer hensynsløst mens den ubevisste uaktsomme er tankeløs i sin handling. Likevel kan den ubevisste uaktsomhet være like graverende som den bevisste.

I praksis er det ikke alltid like lett å skille mellom de to begrepene. Bevismessig er det vanskelig å gjøre seg opp en mening om hva som har foregått i gjerningsmannens bevissthet. I realiteten blir ikke dette et problem da straffelovens uaktsomhetsbestemmelse rammer begge former, på samme måte. Rettslig sett er de derfor likestilt. Det avgjørende ved vurderingen blir om vedkommende har handlet slik som forventes av en alminnelig og fornuftig person i en konkret situasjon. Ved straffeutmåling vil det derimot kunne ha atskillig betydning om det foreligger bevisst eller ubevisst uaktsomhet, i det den bevisste uaktsomhet ofte gir uaktsomheten et grovere preg enn den ubevisste.²³ Sondringen faller imidlertid ikke sammen med forskjellen mellom grov og simpel uaktsomhet.

2.3.4 Simpel og grov uaktsomhet

Strl. § 239 taler om alminnelig uaktsomhet, jf. bestemmelsens ordlyd: ”*den som uaktsomt ved bruk av...*”. Det opereres imidlertid med to ulike grader av uaktsomhet i strafferetten. I tillegg til kravet om simpel uaktsomhet, vil noen straffebestemmelser inneholde et krav om grov uaktsomhet. Vår straffelov inneholder som sagt ingen legaldefinisjon på uaktsomhet. Hva som ligger i de to begrepene må således søkes i andre rettskilder. Straffelovkommisjo-

²¹ Andenæs (2008) s. 119

²² I.c.

²³ Matningsdal (2003) s. 346

nen gikk ut med et forslag om å definere gradene av uaktsomhet i straffeloven. Deres bemerkninger ble tatt til følge og uaktsomhetsbegrepene ble slått fast i § 23 i den nye straffeloven av 2005, som ennå ikke er trådt i kraft. Straffelovkommisjonens definisjon i lovforslaget var imidlertid en videreføring av allerede gjeldene rett.

Straffelovkommisjonen beskrev simpel uaktsomhet som foreliggende når noen ”handler i strid med de kravene som må stilles til forsvarlig opptreden på området, (...) med mindre det ut fra vedkommende personlige forutsetninger ikke er grunnlag for bebreidelse”.²⁴ Rettspraksis har videre lagt til grunn at med simpel uaktsomhet, menes en handling som gjerningsmannen ”burde” ha innsett skadefølgene av.²⁵

Ved kommisjonens forslag til definisjon av grov uaktsomhet tok de utgangspunkt i Høyesteretts definisjon av grov uaktsomhet i Rt 1970 s. 1235. Høyesterett uttalte her at uaktsomheten er grov dersom gjerningspersonen har utvist ”en kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet”. I motsetning til simpel uaktsomhet har rettspraksis lagt til grunn at dette kvalifiserer til handlinger hvor gjerningsmannen ”måtte” ha innsett muligheten for skadefølgen.²⁶

De fleste straffebud som krever uaktsomhet rammer simpel uaktsomhet. Enkelte bestemmelser oppstiller likevel et vilkår om at uaktsomheten må være grov for å kunne bli domfelt. I så fall er dette eksplisitt uttrykt. Alvoret i handlingen og hvilke interesser som har blitt truet har betydning for hvilke krav som må stilles til forsvarlig opptreden. På livsområder hvor feil eller uforsiktighet kan medføre alvorlige skadefølger, som for eksempel skade på liv eller helse, vil det være et behov for et særlig strengt krav til aktsomhet (simpel uaktsomhet). I mer trivielle aktiviteter derimot, som brudd på taushetsplikt, vil aktsomhetskravet naturlig være mildere (grov uaktsomhet)

²⁴ NOU 2002:4 Delutredning V s. 279- 280.

²⁵ RT 2002 s. 1556

²⁶ Rt-2009-801. s. 25

2.3.5 Påregnelig årsakssammenheng

Uaktsomhetsvurderingen i strl. § 239 oppstiller tre kumulative spørsmål. De må alle vurderes og besvares bekreftende på før en kan bli domfelt for uaktsomt drap. Jeg har tidligere vist til de to første vilkårene som uaktsomhetsvurderingen krever, om handlingen er uaktsom, og om dødsfølgen var omfattet av gjerningsmannens uaktsomhet. Det siste spørsmålet som må besvares bekreftende er om det foreligger ”påregnelig årsakssammenheng” mellom handlingen og den aktuelle følgen. Det er således ikke nok for domfellelse at en handling er uaktsom og at den faktisk har ført til skade, hvis uaktsomheten i det konkrete tilfelle har vært uten betydning.²⁷ Som et eksempel kan vi tenke oss en sjåfør som i for høy hastighet har kjørt på og drept en fotgjenger, men hvor det viser seg at ulykken ville ha inntruffet selv med lovlig hastighet. Her vil ikke sjåføren kunne dømmes for uaktsomt drap da uaktsomheten hans, den høye hastigheten, ikke har sammenheng med selve påkjørselen. For å belyse kravet til påregnelig årsakssammenheng ytterligere, skal jeg vise til et eksempel fra rettspraksis.

I lagmannsrettens dom (RG 2010 s. 520) var en aksjeeier og et gårdselskap dømt for uaktsomt drap, fordi de ikke hadde sørget for forsvarlig vedlikehold og sikring av en bygård. Det var en fotgjenger som døde etter en gesims falt ned og traff ham. Lagmannsretten viste til kravet om påregnelig årsakssammenheng og uttalte: ”Det må være en rimelig sammenheng mellom den ulovlige handlingen og skaden. Dette innebærer igjen at handlingen/unnlåtelsen må ha en viss generell farevoldende evne, og risikoen må ha realisert seg på en noenlunde normal måte”. Det ble dermed stilt spørsmål om det var påregnelig at det kunne finne sted et ras fra gesimsen av en slik størrelse og at menneskeliv kunne gå tapt. Lagmannsretten kom til at det var en påregnelig risiko for nedfall av gesimsen, da den stod utildekket for fukt og uten iverksetting av de nødvendige sikringstiltak.

Dommen slår fast at det må kreves noe mer enn at en handlingen har vist en farevoldende evne, dødsfølgen må i tillegg ha sammenheng med det farlige ved handlingen. Den stiller

²⁷ Andenæs (2004) s. 251

videre krav om at sammenhengen ikke kan være for fjern og indirekte, for å kunne statuere påregnelighet.

3 Høyesteretts praktisering av aktsomhetsnormen i § 239

3.1 Innledning

Før 1988 lød ordlyden i strl. § 239, om uaktsom drap slik: ”Hvo som ved uaktsomhet forvolder en andens død, straffes med (...).”²⁸ Vi ser at straffelovens ordlyd vedrørende aktsomhetskravet er lik den vi har i dag. Det var og er fortsatt et krav om simpel uaktsomhet for domfellelse etter § 239. Lovbestemmelsen har imidlertid ikke holdt seg helt uforandret gjennom de siste tiårene. Lovgiver har ved to anledninger valgt å forandre lovens ordlyd i § 239. Samtidig har rettspraksis håndtering av aktsomhetskravet vært i stadig utvikling. Jeg skal nå se på de ulike lovendringene § 239 har vært igjennom, samt se på hvordan endringene har vært med å påvirke Høyesteretts praktisering av bestemmelsen. Jeg vil deretter rette fokuset mot noen av de nyeste Høyesterettsdommene for å danne et bilde av hvordan rettspraksis anvender aktsomhetsnormen i dag. Den gjennomgående problemstillingen vil være om praksis samsvarer med aktsomhetskravet som er nedfelt i bestemmelsens ordlyd, eller om det kan påvises en uoverensstemmelse mellom loven og realitetene?

3.2 Historikk

3.2.1 Rettstilstanden før 1988

Før lovendringen i 1988 var vi i Norge svært tilbakeholdne med å dømme for overtredelse av strl. § 239. I årene 1980 til 1987 var det gjennomsnittlig 13 domfellelser i året.²⁹ Flertallet av sakene gjaldt naturlig uaktsomt drap i trafikken. Undersøkelsen av Johs Andenæs og Ragnar Hauge på 1960 tallet,³⁰ om uaktsomt drap i de nordiske land, viste at Norge stod i en særstilling i Norden ved antall domfellelser for uaktsomt drap. I perioden 1955-59 førte hvert sjuende dødsfall voldt ved uaktsom kjøring til domfellelse for uaktsomt drap i Danmark. Sverige og Finland lå på rundt hvert fjerde. I Norge var det tilsvarende tallet én dom-

²⁸ Ot.prp. no. 24 (1898-1899) § 238

²⁹ Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) S. 55

³⁰ Andenæs (1996) s. 295

fellelse på 46 ulykker.³¹ Dette gav en bekreftelse på at det i Norge krevdes en atskillig mer klanderverdig opptreden for domfellelse enn i de andre nordiske landene. Samtidig viste en ny undersøkelse tatt av Johs Andenæs samme år,³² at den tiltalte likevel ikke gikk helt fri. I trafikkulykkene ble det stadig dømt for overtredelse av veitrafikkloven for uaktsom kjøring, der føreren ble frifunnet for uaktsomt drap. Andenæs utalte i den forbindelse: ”Et totalinntrykk er at storparten av dem som i de andre nordiske land ble dømt for uaktsomt drap i trafikken også ville ha blitt straffet i Norge, men bare for overtredelse av trafikklovgivningen”.³³

Undersøkelsene avslører at rettspraksis anvendte en mer lempet aktsomhetsnorm i strl. § 239 enn i den daværende motorvognlov.³⁴ Dette til tross for at begge bestemmelsene oppstilte det samme kravet om alminnelig aktsomhet. Domstolene la dermed til grunn et mildere aktsomhetskrav i bedømmelsen av § 239 enn det ordlyden tilsa, noe som medførte at lov og praksis på denne tiden ikke var helt enstemmig.

Noen år etter ble det imidlertid avsagt en viktig prinsippavgjørelse i RT 1963 s. 744, som stadfestet at uaktsomhetskravet i de to bestemmelsene var den samme. Her hadde en fører av en motorvogn kjørt på en kvinnelig syklist med den følge at hun senere døde. Lagmannsretten dømte sjåføren for overtredelse av strl. § 239 og for overtredelse av motorvognloven § 17³⁵. Lagmannen hadde i sin rettsbelæring utalt: ”Jeg er uenig i den gjeldende praksis at det skal stilles strengere krav til uaktsomhet etter straffeloven § 239 enn etter motorvognlovens § 17 første ledds annet punktum”. Forsvareren hevdet på sin side at lagmannens rettsoppfatning var i strid med domstolene og påtalemyndighetens praksis i Norge. Han la til grunn at aktsomhetsnormen i strl. § 239 var prinsipielt forskjellig fra den som

³¹ Andenæs (1996) s. 295

³² *ibid.* s. 296-297.

³³ *I.c.*

³⁴ Nå veitrafikkloven § 3.

³⁵ Nå veitrafikkloven § 33

måtte legges til grunn i motorvognloven, da § 239 forutsatte at gjerningsmannen hadde opptrådt på en særlig graverende måte.

Høyesterett var ikke enig i forsvarerens oppfatning og mente at ordlyden i § 239 ikke gav noen holdepunkt for å stille et særskilt strengt skyldkrav. Høyesterett uttalte videre at det under ingen omstendighet synes å være dekning for at praksis hadde endret det rettslige innhold av § 239. Om forskjellen mellom strl. § 239 og motorvognloven § 17 ble det imidlertid forklart: ” det følger ikke derav at utfallet av uaktsomhetsvurderingen i et gitt tilfelle nødvendigvis må bli det samme i relasjon til de to straffebud. For domfellelse etter § 239 i trafikkaker må det - på bakgrunn av regelen i straffeloven § 42 annet ledd – kreves noe mer enn uforsiktig kjøring, det må spesielt kunne tilregnes bilkjøreren som uaktsomhet (grov eller mindre grov) at han ikke regnet med den mulighet at kjøringen kunne føre til dødsulykke”. Høyesterett stadfestet dermed at aktsomhetskravet var den samme etter strl. § 239 og motorvognloven § 17, men at uaktsomhetsvurderingen likevel ikke var sammenfallende, da tiltalte etter § 239 måtte tilkjennes å være uaktsom også i forhold til dødsfølgen.

Rettstilstanden etter prinsippavgjørelsen forandret seg ikke nevneverdig. Det ble fortsatt sjeldent dømt for uaktsomt drap, samtidig med at tiltalte ofte ble dømt etter motorvognloven.³⁶ Lå forklaringen på dette i straffelovens krav om uaktsomhet ved dødsfølgen? I vei-trafikkulykker beror det som regel på tilfældigheter om uaktsomt kjøring fører til skader og i verste fall dødsulykker. Det kan tenkes tilfeller der en dødsulykke ikke framtrer som en reell mulighet, for eksempel ved rygging eller annen hensynsløs manøvrering på en parkeringsplass.³⁷ Likevel vil det som regel måtte anses som nærliggende at en dødsulykke kan oppstå hvis man ferdes uaktsomt i trafikken. De fleste som har forårsaket et dødsfall grunnet uaktsom kjøring, vil følgelig bli dømt for å ha vært uaktsom også i forhold til dødsfølgen. Kravet til uaktsomhet ved dødsfølgen i § 239, kan av den grunn ikke gi noen god forklaring på hvorfor domfellelse for uaktsomt drap forekom så sjeldent i Norge.

³⁶ Andenæs (1996) s. 298

³⁷ I.c.

Johs. Andenæs og Ragnar Hauge mente at forklaringen på hvorfor Norge stod i en særstilling i Norden ved antall domfellelser for uaktsomt drap, lå i vår prosessordning.³⁸ I motsetningen til de andre nordiske land avgjorde en lagrette skyldspørsmålet ved spørsmål om overtredelse av § 239. Etter datidens straffeprosesslov § 6 (1887), startet saker med høyere strafferamme enn fem år direkte i lagmannsretten. Siden strafferammen i strl. § 239 er fengsel inntil seks år, startet disse sakene direkte i lagmannsretten. Problemet var at lagretten til stadig frikjente for uaktsomt drap, og i stedet dømte etter veitrafikkloven der de mente tiltalte hadde opptrådt uaktsomt.³⁹ Det ble antatt at lagretten hadde en følelsesmessig motvilje mot å legge forbryterstempelet på en uheldig hverdagsbilist.⁴⁰ Lagrettemedlemene begrunnet heller ikke sine frifinnende avgjørelser, slik at Høyesterett var forhindret i å prøve om de hadde anvendt en riktig aktsomhetsnorm. Samtidig utviklet det seg en viss tilbakeholdenhet med å ta ut påtale for overtredelse av strl. § 239. Trolig nøyde påtalemyndighetene seg med å ta saken direkte til herreds og byretten (nå tingretten), ved å tiltale forholdet etter motorvognloven, selv der vilkårene i § 239 ble antatt å være tilstede.⁴¹ Slik unngikk de en forgjeves tid- og kostnadskrevende lagrettebehandling. Ved anke ble Høyesterett dermed avskåret fra å dømme etter § 239, da retten ikke kan gå utover det forhold som tiltalen gjelder, jfr. straffeprosessloven § 38. Uaktsom kjøring etter veitrafikkloven regnes som et annet straffbart forhold enn uaktsomt drap etter § strl. § 239. Det at påtalemyndigheten var tilbakeholdne mot å ta ut tiltalte for § 239 og at lagretten svarte nei på skyldspørsmålet når saken først kom opp, gav dermed en god forklaring på hvorfor det sjeldent ble domfelt for uaktsomt drap i Norge. Som en konsekvens av dette oppstod det en uoverensstemmelse mellom det juridiske korrekte og det faktisk praktiserte.

³⁸ Andenæs (1996) s. 296

³⁹ Ot.prp. nr. 66 (1987-1988) s. 1

⁴⁰ I.c.

⁴¹ I.c.

3.2.2 Lovendringen i 1988

Justisdepartementet fant både påtalepraksis og rettspraksis lite tilfredsstillende vedrørende straffeansvaret for dødsulykker i trafikken, og mente det var et behov for å skjerpe bilførenders aktsomhet.⁴² For å gi et klart signal om at dødsulykker i trafikken oftere enn før skulle lede til tiltalte og domfellelse for uaktsomt drap, foreslo justisdepartementet å gjøre det uttrykkelig klart i § 239 at uaktsomt drap ved bruk av motorvogn var omfattet.⁴³ Forslaget ble vedtatt av Stortinget ved lov 8. Juli 1988 nr. 70, og setningen: ”herunder ved bruk av motorvogn” ble tilføyd i § 239. Samtidig fikk også veitrafikklovens § 3 1 ledd en ny tilføyelse: ”Den som ved bruk av motorvogn uaktsomt volder betydelig legemsskade eller en annens død, straffes etter straffeloven § 238 eller § 239”.

Lovendringene var imidlertid overflødig og hadde ingen direkte juridisk betydning. Uaktsomt drap ved bruk av motorvogn var omfattet av § 239 også før lovendringen. Tilføyelsen i lovteksten var utelukkende begrunnet med et behov for å signalisere at påtalemyndigheten skulle påtale flere dødsulykker i trafikken som uaktsomt drap, og at domstolene skulle skjerpe reaksjonene både i forhold til å dømme etter § 239 og ved straffeutmålingen.⁴⁴ Lovendringen skulle også bidra til å bevisstgjøre ovenfor allmenheten den strafferettslige risiko man utsatte seg for ved å ferdes uaktsomt i trafikken.⁴⁵ Høyesterett hadde allerede i dommen av 1963⁴⁶ stadfestet at aktsomhetskravet i § 239 ikke skulle bedømmes strengere enn etter veitrafikkloven. Målet ved lovendringene av 1988 var således ikke å skjerpe selve rettstilstanden men å få synliggjort bilistenes strafferettslige ansvar i trafikken.

⁴² Ot.prp. nr 66 (1987-1988) s. 3

⁴³ I.c.

⁴⁴ ibid. s. 15

⁴⁵ I.c.

⁴⁶ Rt 1963 s. 744

Justisdepartementet anså ikke lovendringene som tilstrekkelige til å få skjerpet reaksjonspraksisen i de alvorlige trafikksakene.⁴⁷ Det ble dermed foreslått at herreds/byretten skulle gjøres til første instans ved spørsmål om overtredelse av § 239.⁴⁸ Kravet om begrunnede avgjørelser i herreds/byretten ville føre til at Høyesterett kunne kontrollere om det var lagt til grunn en riktig aktsomhetsnorm. I tillegg unngikk man påtalemyndigheten sine betenkeligheter ved å påtale etter § 239. Forslaget om utvidelse av herreds/byrettens kompetanse var imidlertid bare forbeholdt trafikksakene. Departementet hadde ikke sett at behovet var like påtrengende i andre saker etter § 239.⁴⁹ Forslaget ble slått fast i 1988 ved en endring i straffeprosessloven § 6,⁵⁰ og uaktsomt drap ved bruk av motorvogn ble dermed unntatt kravet om førsteinstansbehandling i lagmannsretten. Året etter ble det for øvrig tilføyd i straffeprosessloven § 6, at samtlige saker etter § 239 skulle gå for herreds/byretten.⁵¹ Samtidig ble det også slått fast ved en endring i straffeprosessloven § 373 tredje ledd, at ankesakene skulle behandles av en meddomsrett og ikke av lagrette.⁵² Man unngikk dermed problemene med å få lagrette til å i større grad domfelle for uaktsomt drap. Samtidig som Høyesterett nå fikk muligheten til å kunne prøve om også lagmannsretten hadde lagt til grunn rett aktsomhetsnorm.

3.2.3 Rettstilstanden etter 1988

Utviklingen etter lovendringene viste at strafferettsapparatet fulgte opp signalene fra lovgiver, i form av en betydelig økning i antall domfellelser for uaktsomt drap. For femårsperioden 1989-93 var det gjennomsnittlige årlige antall domfellelser for uaktsomt drap tre ganger så høyt som før lovendringen i 1988.⁵³ De prosessuelle endringene var nok allikevel den

⁴⁷ Ot.prp. nr. 66 (1987-1988) s. 3

⁴⁸ I.c.

⁴⁹ I.c.

⁵⁰ Andenæs (2008) s. 121.

⁵¹ I.c.

⁵² Andenæs (1996) s. 300.

⁵³ Andenæs (2008) s. 121

største årsaken bak den nye føringen. Det tok imidlertid ikke mange årene før det igjen ble skapt stor debatt rundt rettstilstanden. Mange mente nå at praksis var blitt for streng på vei- trafikken sitt område.⁵⁴ Statistikken viste at hvert åttende og niende dødsfall i trafikken førte til domfellelse for uaktsomt drap.⁵⁵ Ofte skulle det nesten ingenting før domstolene anså aktsomhetskravet for overtrådt. Avgjørelsen i Rt 1990 s. 1021 kan tjene som et eksempel:

Her hadde en 61årig, tidligere ustraffet mann, kjørt på en forankjørende bil da han satt i en bilkø en morgen. Påkjørselen medførte en persons død. Under køkjøringen hadde han festet for mye oppmerksomhet på en motorsyklist som raskt kom inn fra en tilførselsvei, slik at han ikke i tide ble oppmerksom på oppbremsingen i køen foran. Høyesterett domfelte sjåføren for uaktsomt drap etter § 239. Det ble fremholdt at domfelte hadde opptrådt uaktsomt da han hadde sin oppmerksomhet henvendt på motorsyklisten, slik at han ikke fikk stanset i tide.

Sjåføren ble følgelig dømt til ubetinget fengsel på 60 dager, selv om uaktsomheten hans bare bestod i en kortvarig feilfordeling av oppmerksomhet. Johs. Andenæs omtaler den strenge dommen i sin bok *Straffen som problem* (1994) s. 90-91: ”selv om føreren gjorde en feil, har jeg (...) vanskelig for å se at det kan rettes noen subjektiv bebreidelse mot ham. Grunnen til den feilaktige kjøring og dødsulykken var rett og slett at han ikke var en god nok sjåfør”.

Det ble også uttrykt, fra den daværende regjeringen og det øvrige strafferettsapparatet, en oppfatning om at aktsomhetsnormen nå ble vurdert for strengt. I St.meld. nr. 23 (1991-92) om bekjempelse av kriminalitet, utalte regjeringen: ”lovendringen i 1988 har muligens ført til at pendelen er svingt noe langt i disse sakene, slik at den minste uoppmerksomhet fra en bilfører kan føre til påtale og dom for uaktsomt drap”. Departementet gav uttrykk for at det

⁵⁴ Ot.prp. nr 46 (2000-2001) s. 56.

⁵⁵ Andenæs (1996) s. 303.

var riksadvokaten som i første rekke skulle treffe avgjørelser om en slik justering.⁵⁶ Noe som også fikk tilslutning fra justiskomiteen.⁵⁷ Riksadvokaten mente på sin side at påtalemyndigheten ikke burde ta ansvar for å styre en slik endring som departementet antydte. I et brev til justisdepartementet forklarte han at det eventuelt var regjeringen overfor Stortinget som måtte fremme de nødvendige lovforslag eller på en annen måte ta initiativ til en debatt i nasjonalforsamlingen om spørsmålet.⁵⁸

Departementet svarte i brev 2. Mars 1998 til riksadvokaten, at praksis syntes å være i ferd med å justere seg selv.⁵⁹ De viste med dette til en Høyesterettsdom av 1997 (RT 1997 s. 1764), hvor Høyesterett hadde opphevet en domfellelse for uaktsomt drap. Saken gjaldt en sjåfør som, på grunn av en misforståelse, ikke overholdte vikeplikten i et veikryss. Høyesterett la først til grunn at det kunne tenkes unntak fra den absolutte vikeplikten. I forbindelse med uklarheter vedrørende faktum i saken ble det også utalt av Høyesterett: ”Domfellelse for uaktsomt drap representere en alvorlig karakteristikk av handlingen fra samfunnets side. Det må derfor gis en grundig beskrivelse av de faktiske forhold domfellelsen er basert på slik at ankedomstolen har et forsvarlig grunnlag til å overprøve lovanvendelsen”. Departementet brukte denne avgjørelsen som et eksempel på at Høyesterett var i ferd med å justere sin praksis mot en lempeligere uaktsomhetsvurdering. De mente derfor at man måtte se an den videre utviklingen før man eventuelt vurderte å sette i verk tiltak med sikte på en lovendring.⁶⁰ Disse synspunktene fikk oppslutning i Stortinget.⁶¹

⁵⁶ Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) s. 56.

⁵⁷ Innst. S. Nr. 192 (1991-92) s. 44.

⁵⁸ Ot.prp. nr 46 (2000-2001) s. 56.

⁵⁹ I.c.

⁶⁰ ibid. s. 56-57

⁶¹ ibid. s. 57.

3.2.4 Lovendringen i 2001

Det ble i 1999 igjen rettet fokus mot rettspraksis anvendelse av aktsomhetsnormen i strl. § 239. I perioden 13. til 16. november skrev dagbladet en artikkel om uaktsomt bildrap, der enkelte urimelige strenge dommer ble trukket frem.⁶² På bakgrunn av dette satte justisdepartementet i gang et arbeid med å se på rettspraksis og påtalepraksis fra de siste årene. Som en del av arbeidet sendte riksadvokaten dem, i brev av 29 mars 2000, en redegjørelse for påtalepraksis.⁶³ I brevet gav riksadvokaten uttrykk for at det var tre svakheter ved dagens rettslige regulering av når straffeloven skulle anvendes ved siden av vegtrafikkloven § 3. De to første svakhetene gikk på påtalemyndighetens oppgave i å avgjøre hvilket forhold det skulle reises tiltale for. Riksadvokaten mente at når påtalemyndigheten ikke tok ut tiltale etter straffelovens bestemmelser, befant de seg på grensen av lovgivers oppgave, nemlig å justere innholdet i straffeloven § 239. Hvis påtalemyndigheten derimot baserte påtalepraksis på ”korrekt” jus, og således tok ut tiltale etter begge bestemmelsene, kunne det komme i utakt med den alminnelige rettsfølelse. Riksadvokaten la likevel til grunn at den alvorligste følge av dagens rettstilstand var at den kunne føre til rettsulikhet. Han mente at påtalemessige avgjørelser som baserte seg på rimelighetsbetraktninger kunne åpne for at like tilfeller ble avgjort ulikt i de ulike distriktene.

Departementet vurderte situasjonen slik at det ikke lot seg gjøre å beskrive aktsomhetskravet helt presist i loven. En slik endring mente de ville avskjære domstolene fra å foreta en samlet skjønnsmessig vurdering i lys av alle omstendighetene i den enkelte sak.⁶⁴ På den andre siden kunne de se behovet for en mindre lovendring som kunne gi et budskap til Høyesterett om å justere praksis. Dette ble blant annet begrunnet med at Høyesterett enda ikke hadde funnet rom for å tolke aktsomhetskravet i strl. § 239 slik at den ikke sammenfal-

⁶² Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) s. 57

⁶³ *ibid.* s. 58

⁶⁴ *ibid.* s. 65

te med normen i veitrafikkloven § 3. En slik endring kunne også langt på vei avhjelpe de svakheter ved dagens rettstilstand som riksadvokaten påpekte.⁶⁵

Den 15 juni 2001 ble lovendringen av § 239 stadfestet. Endringen bestod i tilføye ”ved bruk av våpen”. I likhet med lovendringen av 1988, innebar ikke tilføyelsen noen direkte juridisk betydning, da uaktsomhet ved bruk av våpen kom under lovbestemmelsen også før endringen. I motivene fikk man imidlertid fram bakgrunnen for lovendringen, som bestod i at domstolene skulle legge en noe annen aktsomhetsnorm i § 239 enn i for eksempel veitrafikkloven.

3.3 Forholdet mellom lovgiver og rettsannvender

I redegjørelsen av historikken ovenfor ser man hvilket nært samspill det er mellom domstolene og lovgiver ved utvikling av retten. Rettspraksis påvirker rettstilstanden ved skjønnsmessige tolkninger av lovene. Lovgiver på sin side kontrollerer domstolene ved å tilføye eller endre rettsregler ved lovfesting. Det er likevel viktig at oppgavene mellom de to myndighetene ikke sammenfaller for mye. Det er lovgiver, som representant for folket, som alene har i oppgave å lage lover. Domstolene må derfor være forsiktig med å utvikle retten på tross av nedskrevne rettsregler. Deres viktigste oppgave er å rette seg og dømme etter lovgiverviljen. Og da lovgivers vilje først og fremst er uttrykt gjennom lovbestemmelsene, er det ordlyden i disse som skal vektlegge mest. Ved vage eller skjønnsmessige rettsregler er det imidlertid vanskeligere å trekke denne linjen. Her åpner lovene opp for vide tolkninger og rimelighetsbetraktninger hos domstolene. Dette vil naturlig kunne lede til rettsutvikling, og da i den retning domstolene mener er mest riktig og rimelig.

Strl. § 239 er et eksempel på en slik generell bestemmelse som åpner opp for rimelighetsbetraktninger. Vi så av historikken ovenfor at lovgiver holdte tilbake for å spesifisere aktsomhetsnormen i § 239, til tross for at behovet for å konkretisere den viste seg å være der.

⁶⁵ Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) s. 65

Ansaret ble dermed forskjøvet til domstolene. Det var de som måtte, om nødvendig, styre utviklingen av uaktsomhetsvurderingen. Mange mente dette gav domstolene en for stor makt i form av å utvikle retten. Det ble også fremholdt av riksadvokaten at det måtte en lovendring til hvis lovgiver ønsket en annen aktsomhetsnorm.⁶⁶ Etter hvert så lovgiver seg dermed nødt til å gi noen retningslinjer for å styre praksis i en ny retning. Som vist til ovenfor ble det innført overflødige lovendringer, men med retningsførende uttalelser i forarbeidene. Noen konkret beskrivelse av grensene for uaktsomhetsbedømmelsen ble likevel ikke gitt. Bestemmelsen gir dermed fortsatt lite veiledning til domstolene, og nok en gang står de relativt fritt ved å selv utvikle og sette grensene for aktsomhetskravet i § 239. Jeg skal nå gå i gjennom noen høyesterettsdommer avgjort etter 2001, for å se hvordan rettspraksis har utviklet seg siden lovendringen. Det interessante er å se hvordan domstolene forholder seg til lovgivers uttalelser i forarbeidene og hvor strengt aktsomhetskravet nå blir praktisert.

3.4 Analyse av dommer etter lovendringen i 2001

3.4.1 Rt 2002 s. 190

I Rt 2002 s. 190 var det en kaptein i norske KFOR-styrken som kolliderte med en motgående bil. Kapteinen hadde kjørt feil og snudde bilen for å kjøre tilbake. Han misforstod trafikkbildet og kjørte tilbake i en enveiskjørt vei, der han kolliderte med en annen bil. Dette resulterte i at fire personer mistet livet. Sjåføren ble frifunnet i lagmannsretten. Høyesterett viste til lovforarbeidene etter 2001 lovendringen og utalte i den forbindelse:

”Meningen har vært å lempe noe på bindingen mellom aktsomhetsnormen i straffeloven § 239 og aktsomhetsnormen i vegtrafikkloven § 3. Denne endringen er imidlertid ikke kommet til uttrykk i den nye lovteksten, og lovendringen kan – isolert betraktet – vanskelig oppfattes som en presisering i den retning som forarbeidene gir uttrykk for. Siden det imid-

⁶⁶ Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) s. 56

lertid her er tale om å foreta en lemping av aktsomhetsnormen i forhold til tidligere praksis og dette også har fått tilslutning fra en enstemmig justiskomite, finner jeg at de forutsetninger som er lagt til grunn i forarbeidene må bli retningsgivende for rettspraksis. Det fremstår likevel som uklart hvor langt lovendringen har ment å lempe på aktsomhetskravet i § 239, ut over henvisningen til riksadvokatens påtalepraksis og en mer generell avgrensing mot uaktsomhet av en slik karakter som alle førere må erkjenne at en gjøres seg skyldig i fra tid til annen”.

Høyesterett stilte så spørsmål om justeringen i aktsomhetsnormen ved lovendringen i 2001 skulle medføre at lagmannsrettens frifinnelse av strl. § 239 måtte opprettholdes. Det ble konkludert med at tiltaltes kjøring ikke var i den lave uaktsomhetskategori lovendringen var tenkt å omfatte, selv om skiltingen burde vært bedre og det var opplyst om at andre hadde feiltolket trafikkbildet på samme måte. Begrunnelsen var at det ikke dreide seg om et øyeblikks uoppmerksomhet eller feilfordeling av oppmerksomheten som erfaringsmessig er noe alle bilister gjør seg skyldig i. Tiltalte hadde etter Høyesteretts vurdering hatt ”en vedvarende feilvurdering av trafikkbildet i en situasjon der han hadde både tid og mulighet til å handle annerledes”.

3.4.2 Rt 2002 s. 1139

Her hadde en bilist med høy fart kollidert med en mopedist som ikke hadde respektert vikeplikten. Mopedisten døde av skadene han ble påført. Lagmannsretten dømte sjåføren for overtredelse av § 239. Det ble lagt særskilt vekt på at tiltalte hadde fortsatt frem mot krysset i stor hastighet selv om at han var blitt oppmerksom på fornærmede. Lagmannsretten la til grunn at tiltalte burde ha innsett at den andre bilen kunne komme til å feilbedømme hans hastighet, og kjøre inn i krysset foran ham.

Høyesterett fant derimot at uaktsomheten ved å overskride fartsgrensen ikke omfattet dødsfølgen, og viste med dette til den nye lovendringen av 2001. Førstvoterende uttalte i dommen: ”Selv om kjøring over fartsgrensen klart øker risikoen generelt, og dermed i seg selv krever skjerpet aktsomhet, må det etter mitt syn kreves noe mer konkret kritikkverdig ved

kjøringen ut over fartsovertredelsen for at forholdet skal kunne rammes av § 239”. Høyesterett kom derfor fram til at lagmannsretten hadde lagt en for streng aktsomhetsnorm til grunn.

3.4.3 Rt 2009 s. 299

Saken gjaldt en bussjåfør som i tjeneste kjørte på, med dødelig utgang, en eldre person som gikk på rødt lys i et fotgjengerfelt. Sjåføren hadde sin oppmerksomhet vendt mot sidespeilene idet han rundet fortaushjørne, og dermed oppdaget den eldre mannen for sent. Lagmannsretten dømte sjåføren for overtredelse av strl. § 239. Begrunnelsen lå i at tiltalte hadde rettet hele sin oppmerksomhet mot sidespeilene på et tidspunkt hvor han også burde ha forsikret seg om at han hadde klar kjørevei. Lagmannsretten mente dermed at tiltalte hadde både sikt og mulighet til å oppdage trafikanten om han hadde fordelt sin oppmerksomhet riktig.

Høyesterett kom fram til at lagmannsretten hadde lagt en for streng aktsomhetsnorm til grunn. De viste til forarbeidene ved lovendringen i 2001 om at aktsomhetsnormen ikke var den samme som etter veitrafikkloven. Det ble imidlertid bemerket at det fremstod som uklart hvor langt lovendringen var ment å lempe på aktsomhetskravet i § 239. Høyesterett fant uansett ikke aktsomheten som så grov at strl. § 239 var overtrådt. De begrunnet dette med at tiltaltes uaktsomhet bestod i at han i et komplisert trafikkbilde konsentrerte all sin oppmerksomhet om andre, men helt sentrale trafikkrelevante forhold. I tillegg la de en viss vekt på trafikantens kritikkverdige forhold ved å gå på rødt lys.

3.4.4 Oppsummering

Av dommene ovenfor ser vi at domstolene legger til grunn et vesentlig mildere aktsomhetskrav enn hva praksis gjorde etter lovendringen i 1988.⁶⁷ Det er i langt fra enhver uakt-

⁶⁷ Se for eksempel Rt 1990 s. 1021

somhet i trafikken som nå blir bedømt under § 239. Aktsomhetsnormen er lempet ved at det kreves en mer kritikkverdig atferd enn det enhver bilist gjør seg skyldig i fra tid til annen.⁶⁸ Praksis viser således at vi har kommet i retning av et aktsomhetskrav over det ”simple”, noe som også var lovgivers intensjon ved lovendringen av 2001. Likevel kan vi se av dommene at det heller ikke er et krav om en kvalifisert klanderverdig atferd (grov uaktsomhet), for domfellelse etter § 239. Aktsomhetsnormen ligger således et sted mellom de to skyldkravene som strafferetten vanligvis skiller mellom. Lovens krav om simpel uaktsomhet er dermed ikke forenlig med det ”praktiserte” kravet til aktsomhet. Konsekvensen av dette er en lov som gir lite forutberegnelighet til borgerne samt gir lite veiledning til rettsansvenderne. For å oppnå ensidighet og rettslikhet ved anvendelsen av § 239 blir det vesentlig for dommerne å legge vekt på tidligere rettspraksis for å finne grensene for aktsomhetskravet. Ved sammenligningen av Høyesterett og lagmannsrettens bruk av aktsomhetsnormen nedenfor, kan vi få en pekepinn på hvor ensidig praksisen er mellom dem. Jeg skal tilslutt i oppgaven også drøfte om behovet for en eventuell ny lovendring.

⁶⁸ Rt 2002 s. 190

4 Lekdommernes påvirkning ved lagmannsrettens anvendelse av aktsomhetsnormen i § 239

4.1 Innledning

Ovenfor har vi sett på hvordan Høyesterett anvender aktsomhetskravet i § 239. I det følgende kapittel vil fokuset i større grad rette seg mot lagmannsrettens praksis. I innledningen til oppgaven introduserte jeg lekmannsprinsippet, hvilket innebærer deltagelse av lekdommere ved domstolsbehandling i underinstansen. I denne delen vil jeg gå nærmere inn på lekmannsprinsippet og dets betydning i vår strafferettspleie. Videre vil oppgaven ta for seg hvilken betydning lekmannsdeltagelsen har for lagmannsrettens avgjørelser, ved spørsmålet om uaktsomhetsnormen er overtrådt. I den forbindelse vil jeg analysere flere høyesterettsavgjørelser for å se hvordan de stiller seg til lagmannsrettens tidligere avgjørelser. En slik sammenligning vil i første rekke avdekke om det faktisk foreligger en ulik praksis mellom instansene. Endelig vil jeg vurdere hvorvidt det foreligger splittelse mellom lekdommere og fagdommere i sin anvendelse av aktsomhetskravet. Før videre drøfting er det imidlertid viktig å få framhevet et skille. Lekdommer er en felles betegnelse på en meddommer og et lagrettemedlem. Når jeg taler om det generelle lekmannsinstituttet vil jeg derfor benytte meg av ordet lekdommer. Ved lekmannsdeltakelse i meddomsrett vil betegnelsen meddommere bli anvendt, da dette er den riktige tittel som også dommene jeg viser til benytter seg av

4.2 Lekmannsprinsippet

Lekmannsprinsippet er et alminnelig rettsprinsipp som går ut på at en skal dømmes av sine likemenn. Vår straffeprosessordning har, i over hundre år, bygget på at "vanlige borgere" skal delta på lik linje med fagdommerne og ha medbestemmelsesrett ved føring av saker i domstolen. Det finnes også innslag av lekdommere i sivilprosessen, men det er langt mer fremtredende i straffesaker.

I straffesaker skal det alltid være meddommere ved hovedforhandling i tingretten. Den normale sammensetning er én fagdommer og to meddommere. I mer alvorligere og kompliserte saker kan retten også settes med to fagdommere og tre meddommere, som vil si en forsterket tingrett. Se straffeprosessloven § 276 annet ledd. Da meddommernes stemmer teller like mye som fagdommeren, har de mulighet til å overstemme ham.

Lagmannsretten har et mer komplisert regelverk rundt deres sammensetning. De kan settes med kun fagdommere ved anke over lovanvendelse, saksbehandling og straffutmåling, for handlinger som kan medføre fengsel i mindre enn seks år.⁶⁹ Ved bevisbedømmelse under skyldspørsmålet for forhold som kan gi mindre enn seks år, og ved straffutmåling for forhold som kan gi mer enn seks år, settes lagmannsretten som en meddomsrett.⁷⁰ Meddomsretten består da av tre fagdommere og fire meddommere. For straffeovertrædelse som kan medføre mer enn seks års fengsel skal som hovedregel saken behandles med lagrette,⁷¹ bestående av ti lekdommere med like mange kvinner som menn.

I Høyesterett finnes det derimot ingen innslag av lekdommere. Som landets øverste domstol, er det deres oppgave i siste instans, å klargjøre hva som er gjeldende rett på områder hvor dette hittil har vært uklart, jfr. Grunnloven § 88. Hensynet til rettsikkerheten tilsier dermed at deltagelse av ”ufaglærte” dommere utelates i denne prosessen. Høyesterettsavgjørelser vil være retningsgivende for andre lignende saker, så det er avgjørende at man kommer fram til juridisk riktige resultater.

4.2.1 Hvorfor deltar lekdommere?

Lekmannsdeltakelsen i vår prosessordningen har først og fremst historiske årsaker. Det var straffeprosessloven fra 1887 som innførte både juryordningen og meddommersystemet.

⁶⁹ Rettsdata, straffeprosessloven § 332 note 2425 av Stig-Ole Haug

⁷⁰ Straffeprosessloven § 332

⁷¹ Straffeprosessloven § 352

Bakgrunnen lå i en politisk konflikt mellom en konservativ embetsstand på den ene siden og et mer radikalt ”bondevenstre” på den andre siden. Meddomsrett og lagrette ble dermed et utslag av de radikales bestrebelser etter å demokratisere rettsvesenet.⁷²

Det er blitt oppstilt tre viktige hensyn som begrunner lekmannsdeltakelsen.⁷³ Hensynet til å sikre demokratisk kontroll med rettsvesenet, øke tilliten til domstolene samt styrke kvaliteten og rettsikkerheten i domstolenes saksbehandling og avgjørelse. Nedenfor skal jeg redegjøre nærmere for disse tre hensynene.

4.2.1.1 Demokratisk kontroll med rettsvesenet

Vår norske statsforfatning bygger på et maktfordelingsprinsipp, der makten er fordelt på tre uavhengige myndigheter; Stortinget (lovgivende makt), regjering (utøvende makt) og domstolene (dømmende makt). Domstolens uavhengighet er derfor til hinder for at Stortinget, regjeringen eller andre organer for folket kan utøve denne kontrollen utenfra. I stedet utøves kontrollen innenfra ved å la representanter for folket ta plass i domstolene og delta i den dømmende virksomhet. De valgte representantene får da mulighet til å påse at det ikke tas urimelige eller ufornuftige avgjørelser, og slik sett bidra til en demokratisk kontroll med vårt rettsvesen.

4.2.1.2 Tillit til domstolene

Et annet hensyn som har begrunnet lekmannsdeltagelsen er at det kan være psykologisk lettere å akseptere en dom når den er avsagt av ”likemenn”. Dette ble tidligere begrunnet med at meddommerne stod tiltalte nærmere enn fagdommerne med tanke på en ikke juridisk utdanning og sosiale kår. Nå er ikke avstanden mellom lekdommere og fagdommere like stor som den var før i tiden. De sosiale endringene i samfunnet har ført til at forskjellene har minsket, slik at lekdommere har betydelig bedre utdanning og øvrige ressurser enn

⁷² Hov (2009) s. 128

⁷³ NOU 2011: 13 Juryutvalget, 8.3.

tidligere. De blir vanligvis trukket ut fra ulike sosiale lag og i hovedsak blant personer som er eller har vært politiske aktive. Likevel så er det fortsatt noen ulikheter med tanke på hvilken fagkyndighet og erfaringsbakgrunn fagdommerne har. Man kan også finne typiske forskjeller i både holdninger og kulturell kapital mellom dem.⁷⁴ Det at en dom blir avsagt av representanter fra samfunnet, kan dermed gi en følelse av en mer rettferdig dom. Det blir følgelig lettere for gjerningsmannen å forstå og godta dommen når han har tillit til domstolsapparatet.

4.2.1.3 Kvalitet og rettsikkerheten

Som en annen begrunnelse for lekmannsdeltakelsen blir det vist til at lekdommere kan tilføre domstolen erfaring og innsikt på områder som en fagdommer ikke har.⁷⁵ Lagrette og meddommere representerer den alminnelige rettsbevissthet. De sikrer at allmenhetens verdier får gjennomslag og motvirker at strafferettspleien hviler på en for ensidig dominert juridisk-profesjonell tankegang. Fagdommere har med seg en stor juridisk ”ryggsekk” når de sitter og tar avgjørelser, mens lekdommerne kommer inn med ren sunn folkevett. Disse kombinasjonene er svært viktig for å få til et rett og rimelig resultat. Det vil fremme kvaliteten på saksbehandlingen samtidig som den trykker og styrker den tiltaltes rettsikkerhet.

4.2.2 Problemstillinger knyttet til strl. § 239

Det at uavhengige borgere deltar i rettspleien kan også by på sine ulemper. Lekdommere og fagdommere kan på tvers av rollene vurdere samme handling ulikt, spesielt i grensetilfellene. Bakgrunnen kan være lekdommernes vanskeligheter med å forstå vanskelig jus. Deres vurderinger kan derfor i stor grad være et utslag av deres personlige holdninger og erfaringer. Slik sett kan sympati for en uheldig sjåfør eller sinne mot en sedelighetsforbryter føre til ubegrunnede frifinnelser og domfellelser.

⁷⁴ NOU 2011: 13 Juryutvalget, 8.3.

⁷⁵ ibid. 8.3.4.

I strl. § 239 er det skyldkravet uaktsomhet som er det vanskelige tema. Uaktsomhetsvurderingen forutsetter at rettsannvenderne må foreta en etisk vurdering av tiltaltes atferd og individuelle egenskaper. Annerledes er det for eksempel ved skyldkravet forsett, hvor avgjørelsen treffes ved hjelp av vanlig lovtolkning og bevisvurdering.⁷⁶ Bestemmelsen i strl. § 239 gir dermed et stort rom for individuelle vurderinger, hvor lekdommernes egne holdninger, meninger og erfaringer naturlig vil finne sted. Faren er at de skjønsmessige vurderinger som § 239 åpner for, vil føre til en splittet bedømmelse av aktsomhetskravet mellom fagdommeren og lekdommeren. Noe som igjen kan føre til at lagmannsrettens praksis vil bli uforenelig med Høyesteretts føring.

4.3 Samsvarer Høyesteretts og lagmannsrettens praksis ved uaktsomhetsvurderingen?

4.3.1 Analyse av Høyesterettsavgjørelser

I tilknytning til problemstillingen i oppgaven har jeg foretatt en analyse av alle publiserte⁷⁷ høyesterettsavgjørelser fra og med år 2000 til og med 2013, som gjelder anke over lovanvendelsen i strl. § 239. Jeg ønsker med dette å se hvordan Høyesterett forholder seg til lagmannsrettens avgjørelser. Kan vi se en ensidig praksis eller foreligger det store ulikheter ved bedømmelsen av aktsomhetsnormen i § 239? Det var i alt 20 høyesterettsavgjørelser i denne perioden, medregnet beslutninger av Høyesteretts ankeutvalg.⁷⁸ Jeg vil nå gå systematisk gjennom de forskjellige avgjørelsene og til slutt komme med kommentarer til utfallet. Til orientering vil lagmannsretten, som tidligere nevnt, bli satt som meddomsrett i disse type sakene. Ved avgjørelsen av skyldspørsmålet til ugunst for siktede kreves det kvalifi-

⁷⁶ NOU 2011:13. Pkt. 8. 7. 3.

⁷⁷ Det er tatt utgangspunkt i alle høyesterettsavgjørelsene som ligger ut på lovdata og rettsdata.

⁷⁸ Høyesteretts ankeutvalg regnes ikke som en egen domstol, men som en del av Høyesterett. Alle saker som bringes inn for Høyesterett, blir først behandlet i ankeutvalget. Ingen anke kan fremmes til Høyesterett uten samtykke fra ankeutvalgets tre høyesterettsdommere.

sert flertall i lagmannsretten, som vil si 5 av 7 stemmer.⁷⁹ Når jeg viser til lagmannsretten bestemmende mindretall vil det dermed si at flertallet ikke hadde 5 eller flere stemmer.

4.3.1.1 Avgjørelser fra 2000 til 2002

4.3.1.1.1 *Rt 2000 s. 1788*

Saken gjaldt en 55 år gammel kvinne som kjørte på og drepte en eldre fotgjenger i et fotgjengerfelt. Lagmannsrettens bestemmende mindretall kom til at de vanskelige forholdene på stedet, dårlig opplyst veg samt blending fra møtende trafikk, gjorde det vanskelig for tiltalte å se den mørkkledde fotgjengeren. Det ble således konkludert med at ulykken skyldtes et sammenfall av flere uheldige omstendigheter, og at den derfor måtte anses som et hendelig uhell som ingen kunne holdes strafferettslig ansvarlig for.⁸⁰

Høyesterett kom fram til at lagmannsretten hadde stilt for små krav til tiltaltes aktsomhet. Det ble lagt til grunn at passering av fotgjengerfelt krevde en særlig aktsomhet. En situasjon med dårlig opplyst vegbane og blending fra møtende kjøretøy stilte således ekstra krav til en bilførers oppmerksomhet. Lagmannsrettens frifinnende dom ble dermed opphevet.

4.3.1.1.2 *Rt 2000 s. 1785*

I denne saken ble en 13 år gammel gutt påkjørt av en bil i et veikryss. Sjåføren som hadde vikeplikt fra høyre i krysset, ble tiltalt for overtredelse av strl. § 239. Lagmannsrettens bestemmende mindretall kom fram til at føreren ikke kunne bebreides for at han ikke oppdaget syklisten tidligere. Det ble lagt vekt på at sjåføren hadde på en forsvarlig måte forsikret som om at det ikke var trafikk til høyre, før syklisten helt uventet og plutselig kom ut i veien.

⁷⁹ Straffeprosessloven § 35

⁸⁰ LA-1999-1716

Høyesterett fant imidlertid mindretallets aktsomhetsvurdering uriktig. Høyesterett la vekt på at tiltalte var klar over at han hadde vikeplikt, og til tross for dette fortsatte kjøringen frem mot krysset i en hastighet på 50-60 km/t. Lagmannsrettens hadde opplyst om at sikten langs veien til høyre var god. Høyesterett utalte i den forbindelse: ”når sjåføren på tross av dette ikke oppdaget gutten, må det i så fall skyldes at han ikke konsentrerte sin oppmerksomhet i tilstrekkelig grad mot mulig trafikk på den kryssende vei.” Høyesterett la dermed til grunn at lagmannsretten hadde stilt for små krav til sjåføren, og opphevet den frifinnende dommen.

4.3.1.1.3 Rt 2001 s. 890

Saken gjaldt en 22 år gammel mann som i 70 km/ t hadde kjørt på en 12 år gammel pike. Piken som hadde syklet i stor fart over et gangfelt, døde av skadene hun fikk med møte med bilen. Lagmannsretten frifant sjåføren for overtredelse av strl. § 239. Samtlige dommere kom fram til at jenta skapte en ekstraordinær situasjon for sjåføren, ved at hun syklet i høy fart ut i et gangfelt der hun hadde vikeplikt. Det ble dermed ikke karakterisert som uaktsomt at sjåføren ikke innrettet kjøringen med sikte på å kunne stanse før feltet.

Høyesterett opphevet lagmannsrettens frifinnelsen over strl. § 239, under henvisning til at lagmannsretten hadde stilt for små krav til bilførerens aktsomhet. Høyesterett la til grunn at syklisten uaktsomhet ikke fritok sjåføren for et mulig uaktsomhetsansvar. Førstvoterende utalte i den forbindelse: ”jeg kan ikke se at forulykkedes forhold medfører at det ikke kan tilregnes bilføreren som uaktsomt at han ikke tok hensyn til den mulighet at kjøringen kunne føre til en dødsulykke.” Lagmannsrettens frifinnende dom ble dermed opphevet, med den begrunnelse at de hadde benyttet en for mild aktsomhetsnorm.

4.3.1.1.4 Rt 2001 s. 44

I denne saken hadde en båtfører uaktsomt tatt en annens liv, ved føring av motorbåt i beruset tilstand. Lagmannsretten kom til at tiltalte hadde opptrådt uaktsomt, og domfelte ham etter § 239. Tiltalte anket dommen til Høyesterett.

Høyesterett ankeutvalg fremmet ikke anken over lovanvendelsen av § 239. De var i det hele enig med lagmannsretten vurdering av at skyldkravet i § 239 var oppfylt.

4.3.1.1.5 Rt 2001 s. 989

Her hadde en 53 år gammel mann foretatt en forbikjøring under vanskelige vær- og føreforhold. Bilen skrenset ut av kjørebanen og traff en liten jordvoll. Et barn som satt usikret bak i bilen omkom. Lagmannsretten la til grunn at det ikke var upåregnelig med en betydelig personskade ved sammenstøt i hastigheter på 70 km/t. Det ble videre forklart at det var ingenting i hendelsesforløpet som var av en slik ekstraordinær karakter, at det av den grunn kunne sies at uaktsomheten ikke omfattet dødsfølgen. Mannen ble dermed domfelt av lagmannsretten for overtredelse av uaktsomt drap.

Høyesterett kom fram til at det ikke forelå et forsvarlig grunnlag for overprøvelse av lovanvendelsen. Dette ble begrunnet i lagmannsrettens uklare beskrivelse av de faktiske forhold på sentrale punkter. Høyesterett konstaterte dermed viktigheten av at det ble gitt en grundig beskrivelse av de faktiske forhold domfellelsen baserte seg på. Dommen ble således opphevet.

4.3.1.1.6 Rt 2001 s. 115

Saken gjaldt en 38 år gammel mann, som ved føring av en traktor, kjørte på en kvinne som var i ferd med å krysse en gate i nærheten av et fotgjengerfelt. Kvinnen døde av skadene hun ble påført. Mannen ble frifunnet av lagmannsrett for overtredelse av § 239. Påtalemyndighetens anket dommen til Høyesterett.

Høyesterett ankeutvalg var enig i lagmannsrettens oppfatning om at det ikke var mulig for tiltalte å oppdage forulykkede i tide til å kunne forhindre ulykken. De la således til grunn at frifinnelsen berodde på en riktig anvendelse av aktsomhetsnormen, og forkastet dermed anken.

4.3.1.1.7 Rt 2002 s. 190

Denne dommen har jeg tidligere omtalt i forbindelse med spørsmålet om Høyesteretts praktisering av aktsomhetsnormen. Der var her en kaptein i den norske KFOR-styrken som misforstod trafikkbildet og kjørte i motsatt kjøreretning. Han kolliderte så med en annen bil, som medførte at fire personer mistet livet. Lagmannsretten frifant tiltalte for uaktsomt drap. Flertallet kom til at sjåføren ikke hadde utvist slik uaktsomhet som krevdes for domfellelse etter § 239. De viste særlig til de uttalelser som var fremkommet fra erfarne polititjenestemenn og offiserer om at veien på den aktuelle strekningen var en trafikkfelle.

Høyesterett fant at lagmannsrettens frifinnelse bygget på en uriktig lovanvendelse. Førstvoterende utalte i dommen: ”selv om skiltingen burde vært bedre, og det er opplyst at andre har feiltolket trafikkbildet på samme måte som tiltalte gjorde, finner jeg at hans kjøring ikke var i den lave uaktsomhetskategori lovendringen er tenkt å omfatte. Det dreier seg ikke om et øyeblikks uoppmerksomhet eller feilfordeling av oppmerksomheten, som erfaringsmessig er noe alle bilister kan gjøre seg skyldig i, men om en vedvarende feilvurdering av trafikkbildet i en situasjon der han hadde både tid og mulighet til å handle annerledes.” Høyesterett opphevet dermed lagmannsrettens frifinnende dom.

4.3.1.1.8 Rt 2002 s. 1556

Saken gjaldt en 33 år gammel mann som med rygging av en lastebil traff en annen mann. Mannen døde som følge av de skadene han ble påført ved påkjørselen. Lagmannsretten dømte sjåføren for overtredelse av strl. § 239. De fant at den strenge aktsomhetsnormen som gjaldt for rygging, ikke var overholdt.

Høyesterett mente det forelå feil i lagmannsrettens domsgrunner, ved at den nye lovendringen av 2001 ikke var blitt drøftet. Høyesterett fant imidlertid domsgrunnene tilstrekkelig til å kunne fastslå at tilfelle i saken falt utenfor det uaktsomhetsområdet som endringen etter forarbeidene tok sikte på. Det ble lagt til grunn at tiltalte burde ha innsett muligheten av at ryggingen under disse omstendigheter kunne føre til en dødsulykke. Anken ble således forkastet.

4.3.1.1.9 Rt 2002 s. 709

I denne saken hadde en 22 år gammel mann under kjøring av lastebil sovnet og dermed truffet en annen personbil i motsatt kjørebane. Personbilføreren døde momentant. Lastebil-sjåføren ble av lagmannsretten funnet skyldig i overtredelse av strl. § 239, med den begrunnelse at det var uaktsomt av han å påta seg et kjøreoppdrag når han var så trøtt og sliten.

Høyesterett ankeutvalg sluttet seg til lagmannsretten forståelse av aktsomhetskravet. Ankeutvalget mente det var en riktig forståelse av aktsomhetskravet når flertallet fant at tiltalte burde innsett at han var uskikket til å kjøre, og dermed var uaktsom ved dødsfølgen. Anken over lovanvendelsen ble forkastet.

4.3.1.1.10 Rt 2002 s. 1139

Dommen er tidligere blitt omtalt i oppgaven under belysningen av Høyesteretts praktisering av aktsomhetsnormen. Saken omhandlet en bilist som kolliderte med en mopedist, som ikke hadde respektert vikeplikten. Tiltalte ble av lagmannsretten domfelt etter § 239. I vurderingen av uaktsomheten ble det lagt særskilt vekt på at tiltalte frem mot krysset hadde en hastighet vesentlig over fartsgrensen, til tross for at han var oppmerksom på fornærmede. Lagmannsretten fant det ”klart at tiltalte burde overveiet og innsett muligheten for at for-

nærmede etter omstendigheten kunne komme til å feilbedømme bilens hastighet, med den følge at han ville kjøre inn i krysset foran tiltalte, slik han også gjorde.”⁸¹

Høyesterett frifant imidlertid sjåføren med den begrunnelse at uaktsomheten hans, som bestod i å overskride fartsgrensen, ikke omfattet dødsfølgen. Ved spørsmålet om tiltalte burde ha regnet med at mopedisten kunne kjøre ut til tross for vikeplikten uttalte førstvoterende: ”slik jeg ser det vil en slik aktsomhetsnorm i praksis lett bety at enhver fartsoverskridelse på forkjørsvei også innebærer overtredelse av strl. § 239, dersom kryssende trafikk ikke respekterer vikeplikten, og sammenstøt med dødsfølge inntreffer.” Det ble dermed konkludert med at lagmannsretten hadde lagt en for streng aktsomhetsnorm til grunn.

4.3.1.2 Oppsummering

I perioden 2000-2002 var det ti høyesterettsavgjørelser som behandlet anke over lovanvendelsen i § 239. Fire av avgjørelsene var beslutninger fra Høyesteretts ankeutvalg om at anken ikke ble fremmet. I halvparten av høyesterettsavgjørelsene ble lagmannsrettens dommer opphevet. Fire av dommene som ble opphevet, var begrunnet med at lagmannsrettens hadde lagt til grunn en for mild aktsomhetsnorm. Den siste dommen ble opphevet på grunn av uklart faktum. Tilslutt var det bare i en avgjørelse at Høyesterett frifant tiltalte, hvor han var dømt i lagmannsretten. Et mindretall av ankene ble således stadfestet av Høyesterett, noe som gjennomgående ble begrunnet med lagmannsrettens bruk av en for mild aktsomhetsnorm. Høyesterett ser dermed ut til å ha en lavere terskel, enn lagmannsretten, i å dømme etter § 239.

⁸¹ LG-2001-1728

4.3.1.3 Avgjørelser fra 2005 – 2009

4.3.1.3.1 *Rt 2005 s. 893*

I denne saken kolliderte en bilist med en møtende motorsyklist i et veikryss. Motorsyklisten, som hadde forkjøringsrett, døde i kollisjonen. Tiltalte ble av lagmannsrettens bestemte mindretall frifunnet for overtredelse av strl. § 239. Som begrunnelsen for frifinnelsen ble det utalt: ”han hadde intet ønske om å ta sjanser ved kryssingen, og det faktum at han ikke så motorsykkelen i motgående felt, kan skyldes flere forhold, for eksempel andre biler, skiltingen på midtrabatten osv”.⁸² Lagmannsretten mente således at tiltalte opptrådte slik en fornuftig bilist ville ha opptrådt i en lignende situasjon og at han derfor ikke kunne klandres.

Høyesterett la til grunn at lagmannsrettens begrunnelsen ikke var tilstrekkelig for å konstatere at aktsomhetskravet ikke var overtrådt. Høyesterett mente det ikke fremgikk av lagmannsrettens domsgrunner at saken gjaldt en trafikksituasjon hvor det må stilles særlige krav til bilførerens aktpågivenhet. Det var heller ikke forklart noe mer rundt de forholdene som lagmannsretten mente påvirket tiltaltes handlemåte. Lagmannsretten dom ble dermed opphevet.

4.3.1.3.2 *Rt 2006 s. 515*

Saksforholdet i RT 2006 s.515 skiller seg ut fra resten da den ikke gjelder uaktsomhet i trafikken. Her hadde imidlertid tiltalte solgt smuglersprit til en slektning. Kjøperen døde av spriten som viste seg å inneholde metanol. Lagmannsretten fant at tiltalte ved å selge spriten, utviste uaktsomhet som medførte straff etter § 239.

Høyesterett kom til at aktsomhetsnormen ved salg av smuglersprit i utgangspunktet måtte være relativt høy, og at denne ble ytterligere skjerpet når det på salgstidspunktet hadde vært

⁸² LE-2004-102323

fokus på en rekke dødsfall som følge av metanolholdig sprit på Østlandet. Høyesterett opprettholdt dermed lagmannsrettens lovanvendelse.

4.3.1.3.3 Rt 2007 s. 1211

Her hadde en beruset mann overlatt kjøringen av snøscooteren sin til en bekjent som var svært beruset. Han selv var med som passasjer. Kjøringen, som fant sted utenfor oppkjørt trasé i mørket midt på natten, endte med en ulykke der føreren døde. Det ble av lagmannsretten ikke sett på som tvilsomt at tiltalte hadde opptrådt uaktsomt ved å overlate kjøringen til en beruset person. Spørsmålet var imidlertid om den tiltalte hadde vært uaktsom i forhold til dødsfølgen. Det bestemmende mindretallet kom fram til at bevisførselen i saken ikke gav et sikkert grunnlag for å fastslå at tiltalte burde ha innsett muligheten for ulykke. Dette fordi det var noe usikkert om føreren hadde fått noen klare instruksjoner, som han i tilfelle brøt under kjøringen, som da fremkalte den aktuelle faresituasjonen. Tiltalte ble frifunnet av lagmannsretten, og påtalemyndighetene anket deres avgjørelse til Høyesterett.

Høyesteretts førstvoterende uttalte i dommen: ”jeg kan ikke se at dette forholdet kan være avgjørende. Det er som lagmannsretten legger til grunn, ikke opplyst at slike instruksjoner ble gitt, men det kan naturligvis ikke utelukkes. Hensett til at tiltalte under kjøringen ville ha små muligheter til å følge opp slike instruksjoner, og ikke minst til at han var klar over at føreren var atskillig beruset, ville selv en eventuell adekvat instruks fra ham ikke kunne vært tillagt særlig vekt ved uaktsomhetsvurderingen”. Høyesterett kom derfor fram til at risikoen samlet sett, også i forhold til dødsfølgen, var så fremtredende at strl. § 239 måtte anses overtrådt. Det ble lagt til grunn at lagmannsrettens bestemmende mindretall hadde anvendt en for mild aktsomhetsnorm, og dommen ble således opphevet.

4.3.1.3.4 Rt 2008 s. 620

Denne saken gjaldt også uaktsomt drap ved føring av motorvogn. En trailersjåfør hadde stoppet sin trailer i venstre fil i et lysregulert kryss. Da han fikk grønt lys bestemte han seg for å svinge til høyre i stedet. Dette resulterte i at han kjørte på en syklist som plutselig

hadde kommet opp foran bilen og ventet på grønt lys for å svinge til venstre. Syklisten døde umiddelbart på grunn av skadene han fikk ved påkjørselen.

Lagmannsretten frifant sjåføren for uaktsomt drap. Flertallet av dommerne kom fram til at sjåføren måtte bebreides for at han skapte en usikker situasjon ved å legge seg i venstre fil, men at han i ettertid gjorde opp for dette ved å blinke til høyre og svinge i den retningen. Flertallet konkluderte derfor med at han hadde opptrådt uaktsomt i forhold til vegtrafikkloven § 3, men at uaktsomheten var kortvarig og av en slik karakter at sjåføren ikke kunne bebreides for dødsfølgen. Det ble lagt vekt på at sjåføren reiste seg opp i bilen og sjekket forholdene rundt bilen.

Høyesterett kom frem til at lagmannsretten hadde benyttet feil aktsomhetsnorm og opphevet frifinnelsen for overtredelse av strl. § 239. Førstvoterende utalte i dommen: ”sjåføren skapte en situasjon som påkalte særlig aktpågivenhet fra hans side. Han måtte legge til grunn at andre trafikanter kunne ha innrettet seg i samsvar med det som var tilkjennegitt ved filvalg og signalbruk”. Høyesterett kom dermed til at føreren ikke hadde vært så aktsomt som situasjonen tilsa og at uaktsomheten også omfattet dødsfølgen.

4.3.1.3.5 Rt 2008 s. 1258

I denne saken ble en ti år gammel gutt på sykkel overkjørt og drept av en betongbil. Ulykken skjedde da betongbilen krysset en gang- og sykkelvei på vei ut fra et anleggsområde. Sjåføren ble av lagmannsrettens frifunnet for overtredelse av strl. § 239. Tre av dommerne begrunnet dette med at tiltalte ikke kunne bebreides for sin handlemåte i forbindelse med ulykken, da han opptrådte i samsvar med de strenge krav som måtte stilles til førere av tunge kjøretøyer. De tilskrev ulykken som et svært uheldig sammentreff av ulike kombinerte omstendigheter. De tre dommerne, som utgjorde det bestemmende mindretall, la videre til grunn at han hadde gjort de forhåndsregler som krevdes da han hadde reist seg opp i setet og holdt utkikk mot andre trafikanter.

Høyesterett fant det derimot klart at uaktsomheten i den aktuelle situasjonen omfattet dødsfølgen og at strl. § 239 var overtrådt. Sjøførens uaktsomhet ble begrunnet i hans begrensede oversikt ved kjøring ut i sykkel- og gangstien. Høyesterett mente at selv når kjøretøyet sto stille var det vanskelig å holde oversikt over gang- og sykkelstien til høyre for bilen. Det var med andre ord en reell mulighet for at noen hadde kommet fram til kjøretøyet uten at føreren var blitt oppmerksom på det. Høyesterett la dermed til grunn at lagmannsrettens flertall hadde benyttet en for mild aktsomhetsnorm ved vurderingen av om strl. § 239 var overtrådt. Lagmannsretten dom ble således opphevet.

4.3.1.3.6 Rt 2009 s. 1048

I denne saken hadde to menn stjålet en bil i ruspåvirket tilstand og kjørt av veien slik at en kvinnelig passasjer omkom. Det kunne ikke bevises hvem av de to som kjørte bilen, men i lagmannsretten ble de begge dømt etter strl. § 239. De ble begge ansett for å ha «forvoldt» passasjerens død ved å ha overlatt en stjålet bil til en ruspåvirket person uten førerkort. De to tiltalte anket dommen til Høyesterett for både feil i lovanvendelsen og for straffutmålingen.

Høyesterett ankeutvalg fremmet bare straffutmålingen til behandling, da de mente Lagmannsretten hadde bygget sin vurdering på riktig lovforståelse.

4.3.1.3.7 Rt 2009 s. 299

Saken gjaldt en bussjåfør som i tjeneste kjørte på og drepte en eldre mann som gikk på rødt lys i et fotgjengerfelt. Lagmannsretten hadde dømt bussjåføren for overtredelse av § 239. Domfellelsen ble begrunnet med at det ikke var upåregnelig at fotgjengere krysset gaten mot rødt lys, også i situasjoner hvor trafikkbildet gjorde dette klart uforsvarlig. Bussjåføren hadde således fordelt sin oppmerksomhet feil i det øyeblikket han manøvrerte bussen ut i prinsens gate. Lagmannsretten konstaterte at mannen ikke var så oppmerksom og aktsom som situasjonen tilsa.

Høyesterett fant, i motsetning til lagmannsretten, ikke uaktsomheten som så grov at strl. § 239 var overtrådt. Det ble vist til at sjåføren var i et komplisert trafikkbilde, og at han kortvarig konsentrerte seg om andre trafikkrelevante forhold, samt at fotgjengeren gikk på rødt lys. Bussjåføren ble dermed frifunnet for overtredelse av § 239.

4.3.1.4 Oppsummering

Syv høyesterettsavgjørelser ble fattet i perioden 2005 til 2009, og i bare to av avgjørelsene ble lagmannsrettens dom opprettholdt. I hele fire saker opphevet Høyesterett lagmannsrettens frifinnende dommer. Begrunnelsen lå stort sett i lagmannsrettens bruk av en for mild aktsomhetsnorm. Til sammenligning var det bare i en dom at Høyesterett frifant tiltalte, der han var blitt dømt i lagmannsretten. Man ser dermed de samme tendensene utspille seg her. Lagmannsretten anvender en mildere aktsomhetsnorm enn det Høyesterett virker å ønske. Det at bare to av sju lagmannsrettsdommer ble opprettholdt av Høyesterett, gir også en indikasjon på det er vanskelig å føre en ensidig praksis ved anvendelsen av aktsomhetskravet i § 239.

4.3.1.5 Avgjørelser fra 2010- 2013

4.3.1.5.1 *Rt 2010 s. 633*

Her hadde en mann ved føring av et vogntog fått sleng på hengeren med den følge at den kom over i motsatt kjørebane og traff en annen bil. Sjåføren i bilen ble hardt skadet og en passasjer døde. Mannen ble frifunnet i tingretten for overtredelse av strl. § 239, men domfelt i lagmannsretten. Farten ble av lagmannsretten ansett å være vesentlig for høy på det vanskelige føret og med til dels dårlige dekk på vogntoget. Det ble dermed lagt til grunn at uaktsomhetsvilkåret var oppfylt. Tiltalte anket til Høyesterett over lovanvendelse under skyldspørsmålet. Anken ble ikke tatt til følge, da ankeutvalget mente lagmannsretten la til grunn en riktig aktsomhetsnorm.

4.3.1.5.2 Rt 2012 s. 892

I denne saken hadde en sjåfør havnet i en bilulykke på grunn av bilens blankslitte dekk. Sjåføren ble dømt i lagmannsretten for uaktsomt drap, etter tidligere å ha blitt frifunnet i tingretten. Lagmannsretten hadde lagt til grunn at tiltalte var klar over at dekkene var mangelfulle, og mente derfor at tiltalte hadde tatt en bevisst risiko for at han kunne miste veigrepet ved å kjøre på dem. Anken over lagmannsrettens lovanvendelse ble ikke fremmet av Høyesteretts ankeutvalg. Ankeutvalget la til grunn at lagmannsrettens rettsanvendelse var riktig slik at vilkårene for domfellelse etter § 239 var til stede.

4.3.1.5.3 Rt 2013 s. 1060

Denne saken omhandlet uaktsomt drap ved føring av bil. Her var det en 78 årig kvinne som ikke overholdt vikeplikten fra venstre ved utkjøring på en forkjørsvai. Dette medførte at en motorsykkel kjørte inn i hennes bil, og døde av skadene han ble påført.

Tingretten hadde frifunnet kvinnen for overtredelse av § 239, mens lagmannsretten hadde kommet til motsatt resultat. Lagmannsretten fant det uten tvil at motorsykkelen var synlig for tiltalte da den kom rundt svingen, og mente at hun således måtte vært uoppmerksom hvis hun ikke så den. Dommerne la videre til grunn av det ikke var tale om bare et øyeblikks uoppmerksomhet eller feilfordeling av oppmerksomhet, men at uaktsomheten var av en slik karakter at den også omfattet dødsfølgen. Kvinnen anket over lagmannsrettens lovtolkning når det gjaldt deres vurdering av uaktsomhetskravet.

Høyesteretts ankeutvalg fant at det ikke forelå holdepunkter for at lagmannsretten hadde foretatt en uriktig lovanvendelse. Videre la de til grunn at det ikke var tvilsomt at enkelte trafikksituasjoner krevde særlig aktpågivenhet. Følgelig ble anken over lovanvendelsen nektet fremmet.

4.3.1.6 Oppsummering

I alle de tre dommene fra 2010, 2012 og 2013, ser vi at lagmannsretten har lagt seg på det samme nivå som Høyesterett når det gjelder kravet til aktsomhet. Noe som resulterte i at samtlige anker ble avvist. Det interessante vi kan trekke ut av disse eksemplene er derimot tingrettens avgjørelser vedrørende skyldspørsmålet i § 239. Det ble i tingretten avsagt frifinnelse i alle tre sakene, hvor de to øvrige instansene enstemmig kom til domfellelse. Tingretten anvendte trolig en mildere aktsomhetsnorm enn de øvrige instanser. Om frifinnelsene kan være et utslag av lekdommernes deltagelse i tingretten, kan det stilles spørsmål ved. Jeg vil imidlertid ikke gå noe nærmere inn på tingrettens avgjørelser da dette blir for omfattende for oppgaven.

4.3.2 Resonnering

Av de til sammen tjue høyesterettsavgjørelsene som ble fattet i perioden 2000 til 2013, ble åtte av lagmannsrettens frifinnende dommer opphevet. I nesten samtlige avgjørelser var begrunnelsen for opphevelsen at lagmannsretten hadde benyttet en for mild aktsomhetsnorm. Til sammenligning var det bare i to avgjørelser at Høyesterett mente lagmannsretten hadde lagt en for streng aktsomhetsnorm til grunn, og dermed frifant tiltalte. Resultatene viser at Høyesterett trolig legger til grunn en strengere aktsomhetsnorm ved bedømmelsen av § 239, enn hva lagmannsretten gjør. Gjennomgående ser vi at lagmannsretten krever en mer graverende uaktsomhet for at § 239 skal komme til anvendelse. Det var imidlertid ni lagmannsrettsdommer som ble stadfestet av Høyesterett. Noe som tilsvarer nesten halvparten av alle høyesterettsavgjørelsene. Ser vi nærmere på disse dommene kan vi allikevel se at hele åtte av disse ni høyesterettsavgjørelsene, stadfestet lagmannsrettens fellende dommer. Dermed ble bare en frifinnende dom av lagmannsretten stadfestet av Høyesterett. Det vil si at hele 90 prosent av lagmannsrettens frifinnende dommer ble opphevet, mens 10 prosent ble stadfestet. Høyesteretts gjennomgående tendens til å oppheve lagmannsrettens frifinnende dommer bevitner om en uoverensstemmelse mellom instansene på hvor grensene for uaktsomhetsbedømmelsen går. Det er tydelig at lagmannsretten benytter seg av en mildere aktsomhetsnorm, enn det Høyesterett mener å kunne utlede fra bestemmelsen. Om

bakgrunnen for denne ulikheten kan forklares i meddommernes deltagelse i lagmannsretten, vil jeg prøve å finne svare på ved å gå nærmere inn på de frifinnende lagmannsrettsdommene.

4.4 Dissens mellom fagdommer og meddommer?

4.4.1 Analyse av lagmannsrettens frifinnende dommer

Det tas her utgangspunkt i de ni frifinnende lagmannsrettsdommene fra perioden 2000 til 2013. Som tidligere nevnt ble åtte av disse opphevet av Høyesterett. Høyesterett sin gjennomgående tendens til å oppheve de frifinnende dommene viser at de er uenige i lagmannsrettens bruk av aktsomhetsnormen. Jeg vil her prøve å finne årsaken til hvorfor lagmannsretten vurderte aktsomhetskravet mildere en Høyesterett. En gjennomgåelse av de frifinnende dommene kan fortelle oss om de er fattet i enstemmighet, eller om det også innad i dommerpanelet foreligger uoverensstemmelser. I så fall blir det interessant å se hvor denne uenigheten oppstår.

4.4.1.1 LA-2008-36873

I denne saken ble en sjåfør frifunnet for overtredelse av strl. § 239, etter å ha kjørt over en ti år gammel gutt på sykkel. Dommen ble senere opphevet av Høyesterett i RT 2008 s. 1258. Ved spørsmålet om tiltalte hadde overtrådt aktsomhetskravet i strl. § 239 delte lagmannsretten seg i et mindretall og et flertall. Flertallet bestod av alle de fire meddommerne. Tre av meddommerne kom til at tiltalte ikke kunne bebreides for sin handlemåte og mente at han opptrådte i samsvar med kravene til den aktsomhet som stilles i en slik situasjon. Den siste meddommeren mente at tiltalte kunne bebreides, men at det dreide seg om en kortvarig feilfordeling av oppmerksomheten som ikke kunne føre til domfellelse etter strl. § 239. Mindretallet som bestod av alle fagdommerne stemte derimot for domfellelse, med den bakgrunn av at tiltalte hadde vist mangel på aktsomhet i en situasjon som i særlig grad krevde aktpågivenhet.

4.4.1.2 LF-2007-110320

Her frifant lagmannsrettens en trailersjåfør for overtredelse av strl. § 239. Sjøføren hadde kjørt på og drept en syklist ved en kollisjon i et vegkryss. Dommen ble av høyesterett opphevet i RT 2008 s. 620. I lagmannsrettens avgjørelse var det en dissens på 6-1. Flertallet som bestod av samtlige meddommere, pluss to av fagdommerne, la til grunn at tiltaltes uaktsomhet var kortvarig og av en slik karakter at man ikke kunne bebreide han for dødsfølgen. Mindretallet, som bestod av en fagdommer, fant imidlertid at tiltalte ikke hadde utvist tilstrekkelig grad av aktsomhet når han ikke oppdaget syklisten foran bilen. Fagdommeren var dermed uenig med flertallet om at uaktsomheten ikke omfattet dødsfølgen.

4.4.1.3 LA-2007-5667

I denne saken ble en gutt som var tiltalt for uaktsomt drap, ved å ha overlatt kjøringen av snøscooteren sin til en beruset bekjent, frifunnet av lagmannsretten. Dommen ble opphevet av Høyesterett i RT 2007 s. 1211. Lagmannsretten dom ble avgjort med dissens (4-3). Her bestod imidlertid det bestemmende mindretallet av to fagdommere og en meddommer. Begrunnelse for frifinnelse bestod i at bevisførselen i saken ikke gav et tilstrekkelig grunnlag for å fastslå at aktsomhetskravet i strl. § 239 var overtrådt. Flertallet, en fagdommer og tre meddommere, la til grunn at tiltalte burde ha innsett dødsfølgen ved hans uaktsomme handling. De var dermed uenig i det bestemmende mindretallet om at § 239 ikke var overtrådt.

4.4.1.4 LE-2004-102323

Her ble en bilist frifunnet av lagmannsretten for uaktsomt drap etter å ha kollidert med en motorsyklist, og forårsaket hans død. Høyesterett opphevet dommen i RT 2005 s. 893. Lagmannsrettens dom ble fattet i dissens. Flertallet bestod av alle tre fagdommerne og en meddommer. De fant at tiltalte ikke hadde opptrådt så aktsomt som situasjonen krevde, ved å krysse en sterkt trafikkert vei der han hadde vikeplikt. Mindretallet som bestod av tre meddommer fant derimot at tiltalte, ved å ha stanset opp i avkjøringsfeltet, opptrådte slik

en hvilken som helst annen fornuftig bilist ville ha opptrådt i en lignende situasjon. Tiltalte ble således frifunnet av det bestemmende mindretallet.

4.4.1.5 LB-2000-3683

I denne dommen frifant lagmannsrettens en kaptein i den norske KFOR-styrken for overtredelse av § 239. Sjåføren hadde kjørt i feil kjøreretning og dermed forårsaket en ulykke der fire personer mistet livet. Dommen ble opphevet av Høyesterett i RT 2002 s. 190. Lagmannsrettens dommere hadde også her ulike syn på spørsmålet om tiltalte hadde utvist straffbar uaktsomhet etter § 239. To fagdommere og en meddommer stemte for domfellelse. De mente tiltalte burde ha forstått at han fant seg på en enveiskjørt vei og slik sett overtrådt aktsomhetskravet. Den siste fagdommeren og tre av meddommerne kunne ikke se at tiltalte hadde utvist en slik uaktsomhet. De begrunnet dette med at den aktuelle strekningen var en trafikkfelle som alle kunne misforstå. Tiltalte ble dermed frifunnet.

4.4.1.6 LE-2000-344

Her ble en mann som hadde kjørt på en liten pike på sykkel, frifunnet av lagmannsretten for uaktsomt drap. Dommen ble senere opphevet av Høyesterett i RT 2001 s. 890. I lagmannsrettens dom kom samtlige dommere til frifinnelse. Det ble lagt til grunn at syklisten hadde skapt en ekstraordinær situasjon ved å sykle med høy hastighet ut i et gangfelt, der hun hadde vikeplikt. De ville dermed ikke karakterisere som uaktsomt at bilisten ikke innrettet kjøringen med sikte på å kunne stanse før feltet.

4.4.1.7 LH-2000-360

I denne saken ble tiltalte frifunnet for uaktsomt drap, etter å ha kjørt over en kvinne ved føring av en traktor. Dommen ble av lagmannsretten fattet i dissens. Alle tre fagdommerne kom til at tiltalte ikke hadde overholdt aktsomhetskravet i strl. 239. De mente at det måtte påregnes at fotgjengere plutselig kunne dukke opp når man var i nærheten av et gangfelt. Fagdommerne la således til grunn at tiltalte hadde opptrådt uaktsomt, da hans oppmerk-

somhet i for stor grad var rettet mot høyre side av fotgjengerfeltet, på bekostning av den venstre. Lagmannsrettens flertall, som bestod av alle meddommerne, kom fram til at tiltalte måtte frifinnes for overtredelse av § 239. De begrunnet dette med at hendelsesforløpet fremstod som et hendelig uhell, hvilket tiltalte ikke kunne bebreides for. I motsetning til de øvrige nevnte dommene, ble lagmannsrettens frifinnende dom opprettholdt av Høyesterett, jfr. Rt 2001 s. 115.

4.4.1.8 LA-1999-1716

Her ble en sjåfør frifunnet for overtredelse av strl. § 239, etter å forårsaket en eldre dames død, ved en påkjørsel i et fotgjengerfelt. Lagmannsrettens frifinnende dom ble opphevet av Høyesterett i RT 2000 s. 1788. I lagmannsrettens avgjørelse delte dommerne seg nok en gang i et flertall og i et mindretall. Mindretallet bestod av to fagdommere, mens flertallet utgjorde samtlige meddommere og den resterende fagdommer. Tre av meddommerne kom til at tiltalte ikke hadde opptrådt uaktsomt og at han dermed måtte frifinnes. Den siste meddommeren og den ene fagdommeren la til grunn at tiltalte hadde opptrådt uaktsomt i situasjonen, men at uaktsomheten ikke omfattet dødsfølgen. De to fagdommerne, som utgjorde mindretallet, mente imidlertid at tiltalte var godt kjent på stedet og visste at hun nærmet seg et gangfelt. De la således til grunn at tiltalte burde ha forutsett muligheten for en dødsulykke, og dermed hadde overtrådt aktsomhetskravet i § 239.

4.4.1.9 LH-1999-665

Her hadde en bilist med vikeplikt kollidert med en syklist, med det resultatet at syklisten omkom. Lagmannsretten frifant bilisten for overtredelse av § 239. Dommen ble opphevet av Høyesterett i RT 2000 s. 1785. Lagmannsrettens dommere var også her uenige i om aktsomhetskravet var overtrådt. Mindretallet, som bestod av tre meddommere, mente at tiltalte måtte frifinnes da det ikke kunne bebreides ham som uaktsom at han kolliderte med syklisten. Etter deres syn, forsikret tiltalte seg på en forsvarlig måte at det ikke var trafikk på veien. Det var dermed ikke hans uaktsomhet som var skyld i kollisjonen, når en syklist plutselig kom helt uventet ut i veien. Flertallet, tre fagdommerne og en meddommer, la til grunn

at tiltalte ikke oppfylte det strenge aktsomhetskravet i strl. § 239. De la vekt på tiltaltes vikeplikt, og dermed hans forpliktelse til å ta i betraktning at uventede trafikanter kunne dukke opp. Siden flertallet ikke var tilstrekkelig ble tiltalte frifunnet.

4.4.2 Oppsummering

Resultatet etter analysen av lagmannsrettens frifinnende dommer viser at bare en av de ni dommene ble avsagt ved enstemmighet. Dermed ser vi også her store avvik mellom dommene ved bedømmelsen av aktsomhetsnormen i strl. § 239. I halvparten av de åtte dommene som utgjorde dissens kom samtlige meddommere til frifinnelse. I tre av de andre dissenterende dommene kom flertallet av meddommerne også fram til at aktsomhetskravet ikke var overtrådt, her var det imidlertid en meddommer som kom til motsatt resultat. Til slutt var det bare en dom der flertallet av meddommere stemte for domfellelse. Dette var dessuten den eneste dommen der tiltalte var ruspåvirket under handlingen. Følgelig kom flertallet av meddommerne til frifinnelse i sju av de åtte dissenterende dommene. Til sammenligning kom flertallet av fagdommerne til domfellelse i seks av de åtte dissenterende dommene. Ved unntak av den ene enstemmige dommen, dømte aldri samtlige fagdommere for frifinnelse.

4.4.3 Resonnering

Etter dette resultatet kan vi konkludere med at det gjennomgående er meddommerne som stemmer for frifinnelse for uaktsomt drap. Da meddommerne er i overtall, sett i forhold til fagdommerne, blir ofte deres mening bestemmende for dommens utfall. I hele seks av de åtte dissenterende dommene ble nettopp resultatet frifinnelse, selv om flertallet av fagdommerne stemte for domfellelse. I fire av dommene var det i tillegg full enstemmighet blant fagdommerne om at tiltalte hadde overtrådt aktsomhetsnormen. Flertallet av dommene resulterte dermed i frifinnelse, på grunn av meddommernes tydelige tilbakeholdenhet med å dømme for uaktsomt drap. Vi kan ut fra dette slutte, at det er meddommernes bruk av en for mild aktsomhetsnorm som strider i mot Høyesteretts strenge føring. Resultatet viser derimot at fagdommernes vurdering av aktsomhetsnormen stort sett er tilsvarende

med Høyesterett sin praksis. Det må imidlertid påpekes at det også forelå dissens mellom de enkelte fagdommerne ved noen av avgjørelsene. I fire av de ni lagmannsrettsdommene var det dissens mellom fagdommerne i spørsmålet om aktsomhetskravet var overtrådt. Dette sammenholdt med den ene enstemmige dommen, viser at bedømmelsen av skyldspørsmålet i § 239 kan være vanskelig å praktisere. Noe av grunnen kan være den generelle utformingen av aktsomhetsnormen i § 239. Som tidligere nevnt gir bestemmelsen svært lite veiledning til domstolene om hvor grensene går ved uaktsomhetsvurderingen. Det er således forståelig at det mellom fagdommerne og meddommerne kan foreligge divergerende oppfatninger om den gjeldende rett på dette området, som igjen vil gi utslag i deres slutninger.

Det at fagdommernes og meddommernes bedømmelse av aktsomhetsnormen er avvikende, kan begrunnes med at rettsfølelsen er forskjellig. Vi ser av dommene ovenfor, at fagdommerne trolig legger mer vekt, enn meddommerne, på hensynet til en konsekvent anvendelse av rettsreglene i samsvar med de retningslinjer de mener å kunne utlede av Høyesterettspraksis. Meddommerne vil nok på sin side legge større vekt på hensynet til et rimelig resultat i den enkelte sak. Etter å ha gjennomgått atskillige lagmannsrettsdommer, kan det se ut til å virke som at meddommerne har en motvilje mot å felle for uaktsomt drap, hvis det ikke foreligger en særlig høy grad av uaktsomhet, gjerne i forbindelse med alkoholpåvirkning eller høy hastighet. Mye kan derfor tyde på at meddommerne legger en aktsomhetsnorm til grunn som ikke er helt i samsvar med gjeldende rett.

Det store spillerommet som meddommerne har, både i lagmannsretten og tingretten, kan antagelig være lite forenlig med rettsstatsidealet om likhet for loven. Dommerne står aldri helt fritt ved bedømmelsen av lovene. I så fall kunne resultatene ha blitt vilkårlige. Vurderingene deres styres alltid av et sett med retningslinjer som sier noe om hvilke momenter som er relevante å ta i betraktning, og om vekten av disse.⁸³ Ofte er disse retningslinjene angitt i loven. I andre bestemmelser følger retningslinjene av rettspraksis, lovforarbeider

⁸³ NOU 2011: 13. 8.7.3

eller andre rettskilder, som er tilfelle i § 239. Meddommere har ikke større frihet en fagdommerne, ved anvendelse av skjønnsmessige spørsmål. De skal legge like stor vekt på tidligere rettspraksis som fagdommerne. Når meddommerne viser seg å være noe avvikende her, kan det naturlig føre til en mindre ensidig rettsanvendelse. Dermed kan relativt like situasjoner kunne blitt dømt forskjellig. Vi har imidlertid, som tidligere nevnt, mange gode hensyn som begrunner lekmannsdeltakelsen. Den er på mange måter viktig for vårt fungerende rettssystem. Det kan likevel settes spørsmålstegn til hvorfor retten ikke settes med like mange fagdommere som meddommere. En slik endring kunne antagelig bidratt til at færre dommer ble opphevet av Høyesterett, og slik sett unngått nye tid- og kostnadskrevende rettsrunder.

5 Fremtidig utvikling av bestemmelsen

5.1 Ordlyden i loven av 2005

Den nye straffeloven av 2005, som ikke er trådt i kraft, har i § 281 endret ordlyden i den nåværende strl. § 239. Den beskriver med en enkelt setning: ”med fengsel inntil 6 år straffes den som uaktsomt forvolder en annens død”. Bestemmelsen setter fortsatt straff for simpel uaktsomhet og viderefører således straffeloven av 1902. Opplistingen av de konkrete forvoldelsesmåtene som ”ved bruk av våpen” og ”ved motorvogn” er imidlertid utelatt. Dette forandrer uansett ikke rettstilstanden, da de selv er uten rettslig betydning.

Lovgiver har derimot valgt å definere begrepene grov og simpel uaktsomhet i den nye straffeloven av 2005, jfr. § 23. Ved tiltredelsen av den nye straffeloven kan man for første gang henvende seg til loven for å klarlegge begrepene grov og simpel uaktsomhet. Selv om disse definisjonene i hovedsak tilskriver seg fra allerede gjeldende rett, er en lovfesting positivt for ”vanlige folk” som ønsker å forstå og anvende rettsreglene. Kodifisering er generelt et viktig tiltak for å sikre forutberegnelighet for borgerne.

5.2 Rettspolitiske vurderinger

Den nye straffeloven av 2005 endrer ikke ordlyden i strl. § 239, og således viderefører dens rettsstilling. Jeg setter imidlertid spørsmålstegn om denne løsningen er den mest tjenlige, og vil med dette diskutere behovet for en eventuell lovendring.

En viktig side ved straffen er at den skal oppfylle rettferdighetens krav. Vi sier at straffen er et tilsiktet onde som skal ramme de personer som forbryter seg mot loven. Men hva er egentlig rettferdig? Mennesker tolker dette ordet svært forskjellig og mange har forskjellige meninger og teorier på hva som er rettferdig. Jeg vil si at rettferdighet først oppnås når det er forholdsmessighet mellom forbrytelse og straff. Men hva som igjen er en rettferdig forholdsmessighet i det enkelte tilfelle, kan by på vanskelige spørsmål. Jeg skal ikke her problematisere selve straffeutmålingen ved domfellelse etter § 239. Imidlertid vil jeg vurdere rimeligheten av det bestående aktsomhetskravet i bestemmelsen. Det er allerede slått fast i

forarbeider og rettspraksis at aktsomhetskravet skal vurderes mildere enn i for eksempel veitrafikkloven. Bør det imidlertid gis uttrykk for dette i lovteksten? Burde man således finne opp et nytt aktsomhetsbegrep eller bør aktsomhetskravet lempes til et krav om grov uaktsomhet? Først vil jeg vise til lovgivers syn på spørsmålet om det er behov for en lovendring.

Det har ved flere anledninger blitt debattert om behovene for en lovendring og om aktsomhetskravet i § 239 burde endres. Departementet har imidlertid holdt fast ved at det ikke lar seg gjøre å beskrive aktsomhetskravet helt presist i loven. De mener en presisering i loven vil avskjære domstolene fra å foreta en helhetlig bedømmelse i lys av alle konkrete omstendigheter i saken.⁸⁴

Riksadvokaten tok imidlertid ordet for om det burde innføres et generelt krav om grov uaktsomt for overtredelse av § 239.⁸⁵ Ikke bare for uaktsomt drap forvoldt med motorvogn men for alle tilfellene som falt under bestemmelsen. Departementet på den andre siden mente at en slik justering ville kunne påvirke kjøreatferden i negativ retning.⁸⁶

I forbindelse med utarbeiding av forslag til en ny straffelov, kom straffelovkommisjonen med forslag om å heve skyldkravet til grov uaktsomhet i strl. § 239.⁸⁷ De mente at ønsket om å unngå urimelig domfellelser talte for å heve skyldkravet. I begrunnelsen for dette utalte de: ”De omstendigheter som avgjør om en uaktsom bilist går fri eller forårsaker en ulykke med påfølgende domfellelser for uaktsomt drap, vil i alle fall ved lavere grader av uaktsomhet ofte kunne sier å ligge utenfor vedkommendes kontroll”.⁸⁸ Kommisjonen sa seg også uenig i departementets tidligere uttalelser om at en slik lovendring ville påvirke

⁸⁴ Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) s. 65

⁸⁵ *ibid.* s. 64

⁸⁶ *ibid.* s. 67

⁸⁷ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 196

⁸⁸ *I.c.*

kjøreatferden i negativ retning. De begrunnet dette med at man ikke stod uten strafferettslige reaksjoner mot simpel uaktsom kjøring, selv om man hevet skyldkravet i § 239. Kommisjonen så det dermed som mer sannsynlig at trafikksikkerheten ble bedre ivaretatt ved hyppige kontroller enn at man leilighetsvis domfelte for uaktsomt drap.⁸⁹

Departementet var enige med kommisjonen, om at man burde unngå å sette skyldkravet slik at det ville føre til urimelige domfellelser.⁹⁰ De mente imidlertid at lovendringen av 2001 nettopp bidro til å forhindre dette. Aktsomheten ble ved endringen lempet slik at ”et øyeblikks konsentrasjonsvikt eller uoppmerksomhet” i de fleste tilfellene ikke lenger utløste et straffeansvar etter § 239. Departementet var derfor av den oppfatning at det ikke var det samme behovet for å heve skyldkravet for å unngå urimelige domfellelser. Samtidig mente de at det var viktig å ikke gi slipp på hevdvunne synspunkter gjeldende en streng aktsomhetsnorm for atferd som typisk begås uforsettlig og har alvorlige konsekvenser.⁹¹ Det ble således ikke gjort noen forandringer i aktsomhetskravet ved den nye loven av 2005, som jeg tidligere har vist til.

I et demokratisk samfunn må imidlertid den alminnelige rettsfølelse tillegges betydning ved fastsettelsen av straffen. Det er viktig at allmenheten føler at strafferettsapparatet er rimelig og rettferdig, noe som igjen vil bidra til at straffens funksjoner i større grad vil bli oppfylt. Tidligere i oppgaven så vi de mange dissensene som forelå mellom fagdommerne og meddommerne ved anvendelsen av aktsomhetskravet. Det at meddommerne til stadighet dømte mildere, kan dermed gi en indikasjon på at det faktiske straffenivået vedrørende uaktsomt drap, fortsatt er i utakt med befolkningens rettsfølelse. Dissensene gir oss også en følelse av at aktsomhetsnormen i § 239 er vanskelig å praktisere. En ny lovendring som hever aktsomhetskravet til grov uaktsomhet ville kanskje avhjulpet dette.

⁸⁹ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 196

⁹⁰ I.c.

⁹¹ I.c.

Straff må sies å være samfunnets sterkeste reaksjon mot den mest uønskede atferd. Det kan følgelig virke urimelig å stille noen til strafferettslig ansvar, dersom den det gjelder i bare begrenset grad kan klandres for sin atferd. Slik motivene til straffeloven anfører, kan det lett føre til urettferdighet om man skal illegge straff for enhver liten uoppmerksom handling.⁹² Som en begrunnelse bak kravet til simpel uaktsomhet, i for eksempel trafikken, blir det vist til de enorme skadefølgene som kan oppstå ved en uaktsom atferd. Målet er å få sjåførene til å opptre svært forsiktige og ansvarsfulle ved føring av kjøretøy. Hensynet til allmennprevensjon og hensynet til rettsharmoni er dermed i konflikt. Tidligere i oppgaven satte jeg spørsmålstegn ved hvor effektivt allmennprevensjonen slo ut ved å sette krav til simpel uaktsomhet ved domfellelse for uaktsomt drap. Ved overskridelser i trafikken er jeg av den oppfatning at tanken på å bli oppdaget er betraktelig større enn tanken om en mulig dødsulykke. Jeg stiller meg derfor bak straffelovkommisjonen utsagn,⁹³ om at hyppige kontroller trolig vil ivareta trafikksikkerheten bedre enn domfellelser av uaktsomt drap. Hensynet til rettsharmoni og hensynet til en forholdsmessig straff bør dermed vektlegges mest ved utformingen av § 239. Det å feste et ”drapsmann-stempel” på en uoppmerksom mann er trolig lite forenlig med disse rettsidealene, og bør derfor forbeholdes de ”kvalifisert klanderverdige opptrendene som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet”⁹⁴ (grov uaktsomhet).

Et annet moment som taler i retning av at aktsomhetskravet i § 239 heves, er at definisjonen på grov uaktsomhet har blitt lempet ved den nye straffeloven av 2005. Som jeg viste til ovenfor ble det gjort noen endringer i den nye loven, ved at aktsomhetsbegrepene ble definert i en egen bestemmelse. Ser vi nærmere på definisjonene i § 23, kan vi se at grov uaktsomhet har blitt modernisert i forhold til Høyesteretts definisjon.⁹⁵ Kravet om ”særdeles” klanderverdig er nå byttet ut med et krav om ”svært” klanderverdig. Departementet ville

⁹² SKM 1896 s. 62

⁹³ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 196

⁹⁴ RT 1970 s. 1235

⁹⁵ I.c.

med dette oppnå at det i fremtiden skal mindre til for at kravet til grov uaktsomhet blir oppfylt.⁹⁶ En slik endring kan dermed forhindre at den fremtidige rettstilstanden blir noe vesentlig endret, hvis man skulle legge et grovt skyldkrav til grunn ved uaktsomt drap.

På den andre siden kan man ikke utelukke at heving av skyldkravet vil gi allmennheten et inntrykk av et mildere syn på uaktsomt atferd som kan føre til død. Hvilket ville vært svært uheldig. En slik lovendring kan også medføre at ”simple” uaktsomme handlinger med dødsfølge vil bli straffefri hvis handlingene ikke kan straffes etter andre lovbestemmelser. Likevel vil det i viktige situasjoner som veitrafikkulykker, transportulykker, ulykker ved behandling av skytevåpen og sprengstoff, ulykker i arbeidslivet og innen helsevesenet, fremdeles være adgang til å straffe simpel uaktsomhet etter særlige bestemmelser i straffeloven og i spesiallovgivning. Et annet poeng som kan trekkes frem er at det gis kun oppreisningserstatning ved grov uaktsomhet. Hever man skyldkravet i § 239, vil man alltid måtte idømme oppreisningserstatning til pårørende ved uaktsomt drap. På den andre siden vil man ved domfellelse etter veitrafikkloven nettopp unngå å innfri kravet hvis man har å gjøre med en mildere uaktsomhet.

Det er klart at det foreligger både fordeler og ulemper ved en lovendring av aktsomhetskravet i § 239. Hensynet til borgernes rettsikkerhet tilsier et strengt aktsomhetskrav, med tanke på større trygghet i vårt samfunn. Motsatt vil et lempet aktsomhetskrav kunne gi vedkommende, i den konkrete sak, større rettsikkerhet i form av en rimeligere og mer rettferdig straff. Alt tatt i betraktning mener jeg at hensynene bak en endring av aktsomhetskravet til grov uaktsomhet, virker å være flere og bedre begrunnet. Det må erkjennes at en domfellelse etter § 239 har en inngripende virkning for de som rammes. ”Drapsmann-stempelet” er svært alvorlig og vil forfølge vedkommende resten av livet. Kravet om en rimelig, rettferdig og ikke minst klar lovhjemmel bør derfor tillegges særlig vekt. Det bestående aktsomhetskravet i § 239 virker imidlertid å samsvare dårlig med det praktiserte aktsomhetskravet, samtidig som den ser ut til å være i uoverensstemmelse med allmennhetens rettsfølelse. En

⁹⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) S. 427

lovendring vil antakelig avhjulpet dette. Den ville trolig gitt større forutberegnelighet til allmennheten, samt bidratt til at straffen formodentlig ble lettere å akseptere for den enkelte. I tillegg ville den gi et bedre utgangspunkt for domstolene til å føre en mer ensidig praktisering av bestemmelsen.

Litteraturliste

Bøker og Artikler

- Andenæs (2004) Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*. 5 utgave. Oslo, 2004.
- Andenæs (2008) Andenæs, Johs. *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*. Universitetsforlaget 2008, Oslo.
- Hov (2009) Hov, Jo. *Innføring i prosess 2*. Papinian A.S, Oslo 2009
- Hov (2009) Hov, Jo. *Innføring i prosess 1*. Papinian A.S, Oslo 2009
- Andenæs (1996) Andenæs, Johs. *Lov og praksis om uaktsomt drap- særlig i trafikkulykker*. Tidsskrift: Lov og rett. Årg. 1996. S. 294-305.
- Matningsdal (2010) Matningsdal, Magnus. *Norsk spesiell strafferett*. Fagbokforlaget, 2010
- Matningsdal (2003) Matningadal, Magnus. Bratholm, Anders. *Straffeloven, kommentarutgave*. 2. Utg. Universitetsforlaget 2003.
- Andenæs (1994) Andenæs, Johs. *Straffen som problem*. Exil Forlaget A/S, 1994

Domsregister

Høyesterettsdommer:

- Rt 2013 s. 1060
- Rt 2012 s. 892
- Rt 2010 s. 633
- Rt 2009 s. 1048
- Rt 2009 s. 299
- Rt 2009 s. 801
- Rt 2008 s. 620
- Rt 2008 s. 1258
- Rt 2007 s. 1211
- Rt 2006 s. 515
- Rt 2005 s. 893

Rt 2002 s. 190
Rt 2002 s. 1139
Rt 2002 s. 1556
Rt 2002 s. 709
Rt 2001 s. 890
Rt 2001 s. 44
Rt 2001 s. 989
Rt 2001 s. 115
Rt 2000 s. 1788
Rt 2000 s. 1785
Rt 1990 s. 1021
Rt 1970 s. 1235
Rt 1963 s. 744
Rt 1936 s. 612

Lagmannsrettsdommer:

RG-2010- 520
LA-2008-36873
LF-2007-110320
LA-2007-5667
LE-2004-102323
LG-2001-1728
LB-2000-3683
LE-2000- 344
LH-2000-360
LA-1999-1716
LH-1999-665

Lovregister

- 1902 Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven) av 22. Mai 1902 nr. 10.
- 2005 Lov om straff (straffeloven) av 20 mai 2005 nr. 28. (ikke tiltrådt)
- 1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22 mai 1981 nr. 25.
- 1915 Lov om domstolene (domstolloven) av 13 august 1915 nr. 5
- 1965 Lov om vegtrafikk (vegtrafikkloven) av 18 juni 1965 nr. 4
- 1814 Kongeriget Norges Grundlov (Grunnloven), given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de mai 1814.

Forarbeidsregister

- NOU 2011: 13 Juryutvalget- Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 21. Mai. Avgitt til justis- og politidepartementet 17. Juni 2011.
- NOU 2002: 4 Straffelovkommisjonens delutredning V til justis og politi Departementet – ny Straffelov
- Ot.prp. nr.90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)
- Ot.prp. nr. 24 (1898-1899) Udfærdigelse af en almindelig borgerlig Straffelov
- Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) Om lov om endringer i straffeloven og i enkelte andre lover.
- Ot.prp. nr. 66 (1987-1988) Om lov om endringer i straffeloven, straffeprosessloven og vegtrafikkloven.
- Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20 mai 2005 nr. 28
- Innst,O. nr. 95 (1987-1988) Om lov om endringer i straffeloven, straffeprosessloven og veitrafikkloven.
- St.meld. nr. 192 (1991-1992) Om bekjempelse av kriminalitet
- SKM 1986 Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge. Udarbeidet af den ved kgl. Resolution af 14de November 1885 nedsatte Kommision. Kristiania 1896.

Internetttsider

Rapport fra Statens Vegvesen (2012). Dybdeanalyse av dødsulykker. Nr. 196.

http://www.vegvesen.no/_attachment/492305/binary/799205?fast_title=Dybdeanalyser+av+dødsulykker+i+v+egtrafikken+2012.pdf

Analys av trafiksäkerhetsutvecklingen (2010). Målstyrning av trafiksäkerhetsarbetet mot etappmålen 2020. Trafikverket Region Mitt.

http://publikationswebbutik.vv.se/upload/6796/2012_098_Analys_av_trafiksakerhetsutvecklingen_2011.pdf

www.Rettsdata.no norsk lovkommentarer § 40 I straffeloven. 01.09.2013 (note 389 av Magnus Matningsdal).

www.Rettsdata.no norsk lovkommentarer § 233 straffeloven. 01.09.2013 (note 1940 av Magnus Matningsdal).

www.Rettsdata.no norsk lovkommentarer § 332 straffeprosessloven. 15.01.2014 (note 2425 av Stig-Ole Haug).

<http://samferdsel.toi.no/nr-3/derfor-er-sverige-bedre-paa-trafikksikkerhet-article30001-1270.html> - 2011 nr. 3- derfor er Sverige bedre på trafikksikkerheten.

Svensk Forfatningssamling:

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/#K3